
PALVELUIDEN PYÖRTEISSÄ

Palveluopas autismin kirjon lasten ja nuorten huoltajille

**Mervi Niiranen
Mirjam Pykäläinen**

Opinnäytetyö

Ammattikorkeakoulututkinto

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	
Koulutusohjelma Hoitotyön koulutusohjelma	
Työn tekijä(t) Mervi Niiranen, Mirjam Pykäläinen	
Työn nimi Palveluiden pyönteissä, Palveluopas autismin kirjon lasten ja nuorten huoltajille	
Päiväys 25.3.2011	Sivumäärä/Liitteet 40/1
Ohjaaja(t) Arja-Sisko Kainulainen ja Merja Jokelainen	
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppani(t) Ylä-Savon Autismiosaajien työryhmä	
Tiivistelmä <p>Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena oli suunnitella ja toteuttaa käytännöllinen palveluopas autismin kirjon diagnoosin saaneiden lasten ja nuorten huoltajille Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän kuntien alueelle.</p> <p>Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän kuntia ovat Iisalmi, Kiuruvesi, Sonkajärvi ja Vieremä. Opinnäytetyön tavoitteena on, että palveluopas auttasi huoltajia löytämään erilaiset arkea tukevat lakisääteiset palvelut ja etuudet selkeämmin.</p> <p>Selvitimme teoretietoon perehtyen millaisia ongelmia ja yhteiskunnallisia haasteita autismin kirjon diagnoosin saanut lapsi tai nuori sekä heidän huoltajat kohtaavat arjessa. Teoretiedon lisäksi otimme huomioon toimeksiantajiemme toiveet oppaan sisällöstä.</p> <p>Palveluopas sisältää ensitietoa autismin kirjon diagnoosin saaneen lapsen ja nuoren huoltajille arkea helpottavista tukipalveluista yhdistäen hajanaiset palvelut yhteystietoineen.</p> <p>Tämän opinnäytetyön jatkotutkimusaiheena voisi tutkia palveluoppaan toimivuutta käytännössä. Sen voisi toteuttaa haastattelemalla oppaan käyttäjäkohderyhmää laadullista tutkimusmenetelmää hyödyntäen.</p>	
Avainsanat Autismin kirjo, palveluopas, kuntoutus, palvelut, perheen hyvinvoinnin edistäminen	

Field of Study Social Services, Health and Sports			
Degree Programme Degree Programme of Nursing			
Author(s) Mervi Niiranen and Mirjam Pykäläinen			
Title of Thesis Twister of Services – Service Guide to Children and Young People with Autism Spectrum Disorders			
Date	25.3.2011	Pages/Appendices	40/1
Supervisor(s) Arja-Sisko Kainulainen and Merja Jokelainen			
Project/Partners Experts of Autistic People In Upper Savo			
<p>Abstract</p> <p>The purpose of this functional thesis was to design and implement a practical service guide for parents whose children have been diagnosed with autism spectrum syndrome. The service guide was done in the area of the Upper Savo Federation of Municipalities in Social and Health Care. The federation consists of four municipalities which are Iisalmi, Kiuruvesi, Vieremä and Sonkajärvi.</p> <p>The purpose of this thesis is that our service guide would help parents to easily find different kinds of services and benefits which support their daily life. The guide contains primary information for parents whose children have been diagnosed with autism spectrum syndrome. The guide also includes fragmented support services and the responsible organizations and contact information of various services.</p> <p>We elucidated the theory of knowledge by studying the kind of problems and societal challenge which children and young people with as -disorders and their parents face in everyday life. Beside theory we also took into account the wishes of our clients for this guide.</p> <p>This thesis also brought up the idea of further research area - how a guide book works in practice by interviewing users of the guide with qualitative research method.</p>			
<p>Keywords Autism Spectrum disorders, Service Guide, Rehabilitation, Services, Wellness Promotion of Family</p>			

Sisältö

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	1
2	AUTISMIN KIRJO.....	2
2.1	Autismi (lapsuusiän autismi) ja epätyypillinen autismi	3
2.2	Asperger.....	3
2.3	Rettin oireyhtymä ja disintegratiivinen kehityshäiriö	4
2.4	Autismikuntoutuksen arviointi menetelmiä	5
2.5	Kuntoutusmenetelmiä autismin kirjon lapselle ja nuorelle	6
2.6	Kuvat strukturoinnin ja kommunikoinnin välineinä	8
3	AUTISMIN KIRJON LAPSEN JA NUOREN PERHEEN TUKEMINEN	9
3.1	Perhehoitotyö autismin kirjon lapsen ja nuoren perheen tukena	9
3.1	Lapsen autistisuuden vaikutus perheen hyvinvointiin.....	10
3.2	Kasvatus- ja perheneuvonta autismin kirjon lapsen ja nuoren perheen tukena	11
3.3	Kolmas sektori autismin kirjon lapsen ja nuoren perheen tukena.....	11
4	AUTISMIN KIRJON LAPSEN JA NUOREN ARKEA TUKEVAT SUUNNITELMAT	13
4.1	Yksilöllinen varhaiskasvatussuunnitelma (VASU)	13
4.2	Hoitosuunnitelma (HOSU)	14
4.3	Kuntoutussuunnitelma	14
4.4	Palvelusuunnitelma.....	15
4.5	Henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS) ...	15
4.6	Erytishuolto-ohjelma (EHO)	16
5	SIVISTYSPALVELUT AUTISMIN KIRJON LAPSELLE JA NUORELLE.....	17
5.1	Erytislapsen päivähoito	17
5.2	Erytisopetus ja siihen liittyvät tukitoimet autismin kirjon lapsille	18
5.3	Jatkokoulutus erityistuen tarpeen nuorille	19
5.4	Esteettömyys opinnoissa	20
6	AUTISMIN KIRJON LAPSEN JA NUOREN ARKEA TUKEVAT TALOUDELLISET ETUUDET	21
6.1	Vammaistuet.....	21
6.2	Pienten lasten hoitotuet	22

6.3	Erytishoitoraha ja nuorten kuntoutusraha.....	23
6.4	Omaishoidontuki ja omaishoito	23
6.5	Terveysthuollon ja lääkekustannuksien maksukatto	24
6.6	Kuljetukseen, ajoneuvon verotukseen ja pysäköintiin liittyvät etuudet.....	24
6.7	Ylimääräiset vaate- ja ravintokustannukset sekä asunnon muutostyöt.....	25
7	ARJEN TUKIPALVELUT AUTISMIN KIRJON LAPSELLE JA NUORELLE	26
7.1	Asumispalvelut autismin kirjon lapsille ja nuorille	26
7.2	Päivätoiminta autismin kirjon lapsille ja nuorille.....	27
7.3	Tulkkipalvelut.....	28
7.4	Lastenneuvola	28
7.5	Laitoshoido ja erikoissairaanhoido	29
8	POHDINTA.....	30
8.1	Palveluoppaan tarkoitus ja tavoitteet	31
8.2	Palveluoppaan toteutuksen vaiheet	32
8.3	Rajaamisen haasteet.....	34
8.4	Luotettavuus.....	34
	LÄHTEET	36
	LIITE	
	Liite 1 Palveluiden pyönteissä -palveluopas autismin kirjon lasten ja nuorten huoltajille	

1 JOHDANTO

Palvelut, kuntoutukset ja taloudelliset tuet sekä niiden suunnitelmat ovat hyvin vaihtelevia ja hajanaisia, jonka vuoksi ne aiheuttavat hämmennystä vaikeavammaisten henkilöiden huoltajille (Hyytiäinen ym. 2009, 47). Toimeksiantajiemme tarve oppaasta kehittyi autismin kirjon oireyhtymän diagnoosin saaneiden lasten vanhempien kysymysten pohjalta. Valitsimme tämän aiheen käytännön tarpeellisuuden vuoksi.

Lähtökohtana oli työstää ammattikorkeakoulun toiminnallisen opinnäytetyön ohjeiden mukaisesti palveluopas. Toimeksiantajamme oli Ylä-Savon autismi osaajien moniammatillinen työryhmä eli Autti-työryhmä. Työssä käytimme termiä autismin kirjo (autismispektri), johon kuuluu autismi (lapsuusiän autismi), epätyypillinen autismi, Aspergerin oireyhtymä, Rettin oireyhtymä ja disintegratiivinen kehityshäiriö (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 107).

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on yhdistää tärkeimmät autismin kirjon oireyhtymän diagnoosin saaneen lapsen ja nuoren arkea tukevat lakisääteiset palvelut ja kuntoutukset sekä taloudelliset tuet samoihin kansiin. Palveluopas on ensisijaisesti tehty autismin kirjon oireyhtymän diagnoosin saaneiden lasten ja nuorten huoltajille, jotka huolehtivat alaikäisten tai tukea tarvitsevien huollettaviensa taloudellisten tukien ja palveluiden hakemisesta sekä niiden toteutumisesta käytännössä. Tämän opinnäytetyön tavoitteena on helpottaa huoltajia löytämään palvelut ja taloudelliset tuet, joita heidän lapsi tai perhe tarvitsee arjessa. Tämä opinnäytetyö on tehty perhehoitotyön näkökulmasta, sillä lapsen sairastuessa on perhe huomioitava kokonaisvaltaisesti.

Palveluoppaassa on teorian lisäksi autismin kirjon oireyhtymän lasten ja nuorten arkeen liittyvien tukipalveluiden yhteystietoja. Palveluopas tehtiin Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän kuntien alueelle, joten oppaan yhteystiedot ovat pääasiassa Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän alueelta. Palveluista, koulutusmahdollisuuksista ja kuntoutuksista on yhteystietoja myös valtakunnallisesti.

2 AUTISMIN KIRJO

Autismin kirjon (autismispektrin) oireyhtymät ovat neurobiologisia keskushermoston kehityshäiriöitä, ja näitä ovat autismi (lapsuusiän autismi), epätyypillinen autismi, Aspergerin oireyhtymä, Rettin oireyhtymä ja disintegraatiivinen kehityshäiriö. Autistisista henkilöistä noin 80 % on kehitysvammaisia. Yleisempää autismi on pojilla. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 107.)

Yleensä ensimmäisenä ilmaantuvat normaalista poikkeavat kielellisen kehityksen pulmat, jonka vuoksi lasta aletaan tutkia. Joillakin autismin kirjon lapsilla kielenkehitys ei etene ääntelyä pidemmälle, toisilla puheentuohto puolestaan alkaa leikki- tai kouluiässä. Lapsi voi myös oppia ilmaisemaan itseään monimutkaisillakin fraaseilla, joita hän osaa yhdistää erilaisiin tilanteisiin. (Kerola, Kujanpää & Timonen 2009, 25.) Autismin kirjon oireyhtymissä kiinnostuksen kohteet ovat suppeita. Rutiinit ja rituaalinomaiset toiminnot eli kehon toistuvat liikkeet tuovat turvallisuudentunteen, koska lapsi osaa niiden myötä ennakoida eri tapahtumia ja toimintoja. (Lapsuusiän autismin piirteitä 2007, 6.)

Haastava ja ongelmallinen käyttäytyminen voi johtua lisäksi kommunikointivaikeuksista, sosiaalisten taitojen puutteesta, stressistä, turvattomuudesta tai siirtymävaiheista (esimerkiksi siirtyminen kodista päiväkotiin). Haasteellinen käyttäytyminen ilmenee muun muassa tönimisenä, lyömisenä, puremisena, tavaroiden heittelynä, ääntelynä, passiivisuutena tai pakkotoimintana. Autismin kirjon oireyhtymiin liittyy myös aistien poikkeavaa toimintaa. Aistit saattavat toimia hyvin herkästi tai huomattavan huonosti. Aistiongelmista johtuen esimerkiksi kevyt kosketus saattaa tuntua pahemmalta kuin napakka halaaaminen. Aistien toiminnan poikkeavuudet saattavat aiheuttaa haastavaa käyttäytymistä. (Lapsuusiän autismin piirteitä 2007, 5–6.)

Varhaisessa vaiheessa tehdyllä diagnoosilla voidaan edistää autismin kirjon lapsen toiminnallisuutta, koska kuntoutus voidaan aloittaa hyvissä ajoin (Kaski ym. 2009, 107). Autismin kirjon lapselle ja nuorelle on hyvin tärkeää, että hänellä on arjessa struktuuria eli rakennetta. Strukturi selkeyttää aikaa, henkilöitä, tilanteita ja paikkoja. (Kerola ym. 2009, 167.)

2.1 Autismi (lapsuusiän autismi) ja epätyypillinen autismi

Autismi, joka tunnetaan myös nimellä lapsuusiän autismi, on laaja-alainen kehityshäiriön muoto, ja se alkaa ennen 36 kuukauden ikää (Lapsuusiän autismi 2010). Autismi ilmenee varhaisessa lapsuusiässä vuorovaikutustaitojen puutteellisuutena. Autistisen lapsen ja nuoren kommunikointi ja sosiaalinen vuorovaikutus on yleensä poikkeavaa tai puutteellista. Käyttäytyminen heillä voi olla rajoittunutta tai stereotyyppistä ja reagoiminen aistiärsykkeisiin poikkeavaa. Monet autistiset lapset ja nuoret kärsivät myös eriasteisista älyllisistä kehitysvammoista. (Kaski ym. 2009, 108.)

Autistiset lapset eivät viesti kehollaan tavallisesti mitenkään ja esimerkiksi he ojentavat harvoin käsiään vanhempiaan kohti päästäkseen syliin. Fyysinen kosketus tuntuu joidenkin autististen lasten mielestä epämiellyttävältä, kun taas toiset nauttivat siitä. Usein pikkulapsi-iässä autistisilta lapsilta puuttuu aloitekyky ja motivaatio sekä tavanomainen keksimisen ilo ja uteliaisuus. (Gillberg 1999a, 18–19.)

Autistisen lapsen kielenkehitys on puutteellista. Toisilla voi kehittyä puhetta leikki- tai kouluiässä, mutta yleensä heillä on hidastunut puheen kehitys tai he eivät puhu lainkaan. (Kerola ym. 2009, 23–27.) Epätyypillisessä autismissa kaikki autismin diagnostiset kriteerit eivät täyty, esimerkiksi tyypilliset käyttäytymishäiriöt ilmaantuvat myöhemmin, kuin autismissa (Kaski ym. 2009, 107).

2.2 Asperger

Aspergerin oireyhtymän pääoireita ovat Hans Aspergerin mukaan motorinen kömpelyys ja erikoiset mielenkiinnon kohteet (Gillberg 1999b, 16–17). Suomessa Aspergerin oireyhtymää on lähes 40 000 ihmisellä ja se on yleisempää pojilla (Numminen & Sokka 2009, 153). Aspergerin oireyhtymässä on autismin kaltaisia oireita, mutta tavallisesti siinä ei ole merkittävää älyllistä jälkeenjääneisyyttä ja kielenkehitys on hyvä, vaikka puhe aluksi viivästyykin. Luotettava diagnoosi voidaan tavallisesti tehdä kouluiän kynnyksellä. (Kaski ym. 2009, 107.) Neurologi tai lastenpsykiatri tekee useimmiten Aspergerin diagnoosin jo leikki-iässä (Viljamaa 2009, 107).

Asperger-lapsi erottuu jo vauva- ja leikki-iässä normaaleista lapsista poikkeavan sosiaalisen kömpelyytensä vuoksi. Käytännössä he voivat vältellä katsekontaktia tai jäädä tuijottamaan vastapuolta silmiin. Tavallisesti Asperger-lapsi tai nuori ei vastaa hymyyn, ja ilmeet, eleet sekä asennot voivat olla poikkeavia. Useat Asperger lapset ja nuoret kokevat olevansa kummallisia ja hyljeksittyjä. He saattavat esimerkiksi pahoittaa tahattomasti toisten ihmisten mielen töksäyttelemällä asioita. (Viljamaa 2009, 106, 110.)

Aspergerin oireyhtymässä oireena voi olla aistien yli- tai aliherkkyyttä. Aistien aliherkkyydestä johtuen kovakin rasitus voi tuntua vähäiseltä. Aistien yliherkkyydet puolestaan johtavat siihen, että Asperger lapsi reagoi voimakkaasti esimerkiksi ärsykkeisiin, jotka eivät häiritse muita. (Viljamaa 2009, 108–107.)

2.3 Rettin oireyhtymä ja disintegratiivinen kehityshäiriö

Andreas Rett Itävallasta ja Bengt Hagberg Ruotsista keksivät Rettin oireyhtymän lähes samanaikaisesti 1960-luvulla (Gillberg 1999a, 166). Rettin oireyhtymä on erittäin harvinaisen, monivammaisuutta aiheuttava neurologinen sairaus, joka ilmenee yleensä tytöillä ja naisilla (Rettin oireyhtymä 2008). Lapsi kehittyy aluksi normaalisti, mutta kehitys taantuu 7–18 kuukauden iässä. Taantumisen myötä lapsen käytös muuttuu autistiseksi, käsien käyttötaito heikentyy osittain tai lähes kokonaan, pään kasvu hidastuu ja vartalon liikkeet muuttuvat kömpelöiksi. Leikki-iässä lapsi taantuu kehitysvammaisen tasolle. (Kaski ym. 2009, 60.)

Kahden ensimmäisen elinvuoden aikana Rettin oireyhtymää on hyvin vaikeaa erottaa lapsuusiän autismista. Lapsen kehitystä huolellisesti seuraamalla ei diagnosoimiseksi ole vaikeaa. (Gillberg 1999a, 166.) Sairaudelle tyypillinen käsien pesua muistuttava pakkoliike ilmaantuu arviolta kolmen vuoden iässä. Tavallisia oireita ovat myös voimakas hikoilu sekä jaksottainen huohotus. Nopean varhaisen taantumisen jälkeen voi tulla uusi vuosia kestävä taantumavaihe, joka johtaa raajojen jäykkyyteen ja epileptisten kohtauksien ilmaantumiseen. (Kaski ym. 2009, 62.)

Rettin oireyhtymän lapset ja nuoret ovat tavallisesti puhekyvyttömiä tai heillä on vain muutamia puheilmauksia käytössään. Rett-lapset ja nuoret ovat hyvin seurallisia, mutta heidän viereistilansa vaihtelun vuoksi nukahtelu on heille yleistä. Rett-lasten ja nuorten älyllistä tasoa on hyvin vaikeaa arvioida kommunikointi- ja motoristen vaikeuksien vuoksi.

Rettin oireyhtymän diagnoosin saaneista valtaosa opiskelee erityisluokilla, integroidusti yleisopetuksessa tai vaikeavammaisten opetusryhmissä ja heidän oppimiskykynsä on hyvin yksilöllistä. Rett-lapset ja nuoret tarvitsevat hyvin paljon tukea selviytyäkseen päivittäisistä toiminnoistaan. (Rettin oireyhtymä 2008.)

Disintegratiivisessa kehityshäiriössä eli niin sanotussa Hellerin taudissa kulku on samankaltainen kuin Rettin oireyhtymässä, eli ensin tulee normaali kehitysvaihe, jota seuraa jo opittujen taitojen menettäminen. Lapsen taantumisen alkamisikä vaihtelee kahdesta vuodesta aina kymmeneen ikävuoteen saakka. Esimerkiksi kognitiivisissa taidoissa ja itsenäisissä toimissa tapahtuu vakavia taantumia. Edellä mainitut kehityshäiriöt on kuitenkin helppo erottaa toisistaan, sillä disintegratiivisessa kehityshäiriössä ei esiinny Rettin oireyhtymälle tyypillisiä käsiliikkeitä. Lapsi kykenee normaaliin vuorovaikutukseen, kuten puhumiseen ja leikkiin sekä pystyy huolehtimaan itsestään ikätasoonsa nähden normaalisti. (Ozonoff, Dawson & McPartland 2009, 30.)

2.4 Autismikuntoutuksen arviointi menetelmiä

Kun lapsi saa jonkun autismin kirjon oireyhtymän diagnoosin, aloitetaan seuranta ja arviointi, jotta saadaan selville, kuinka vaikeasta autismista on kyse. Arviointeja suositellaan tekemään lapselle tutussa ympäristössä, kuten kotona, jotta saadaan mahdollisimman todenmukainen kuva lapsen tai nuoren autistisuuden vaikeusasteesta ja käyttäytymisestä. Psykologien tekemät perinteiset testit eivät ole riittävän laajoja tai tarkkoja kuntoutuksen suunnittelun apuvälineitä, ja tämän vuoksi tarvitaan lapsen tasoa yksilöllisesti arvioiva menetelmä (esimerkiksi PEP-R-, portaat- ja AAPEP-arviointi tai arviointi asteikot CARS ja ABC). Tarkempaa arviointia käytetään kuntoutus- ja opetusohjelman rungon perustana. (Kujanpää & Norvapalo 1998, 30–31, 33.)

Autistisen lapsen kehitystä ja käyttäytymistä arvioidaan PEP-R-arviointimenetelmällä, ja parhaiten se soveltuu alle seitsemän vuotiaalle lapsille. Lasten kehitystä arvioidaan seitsemällä eri osa-alueella, kuten motoriset taidot, jäljittely, havaitseminen, silmän ja käden yhteistyö sekä kognitiiviset ja kielelliset taidot. Arviointi toteutetaan jäsenneyssä leikkitalanteessa käyttämällä väritys- ja rakennustehtäviä sekä leluja ja erilaisia kuvakortteja. Arvioinnissa havainnoidaan lapsen käyttäytymistä ja suoriutumista erilaisista tehtävistä, ja verrataan lapsen taitoja normaaliin ikätasoon. Tämän arvioinnin tuloksella voidaan saada selville lapsen vahvat ja heikot osa-alueet. (Kujanpää & Norvapalo 1998, 33–34.)

Portaat-arvioinnissa arvioitavia osa-alueita ovat sosiaalinen ja kognitiivinen kehitys, motoriikka, kieli- ja omatoimisuustaidot. Portaittain etenevät arviointitehtävät auttavat lapsen kehityksen seurantaan. Arviointimenetelmällä voidaan asettaa tavoitteita opetukselle. (Kujanpää & Norvapalo 1998, 34.)

Yli 12-vuotiaiden keskiasteisesti ja vahvasti autististen arviointiväline on AAPEP-arviointi. Tämä toimintatason arviointi painottuu esimerkiksi sosiaalisten itsenäisten sekä vapaa-ajan taitojen seurantaan. AAPEP-arviointia tehdään koti, koulu/ työympäristössä sekä suoraan havainnoimalla. Näin voidaan saada arvio, kuinka lapsi tai nuori toimii eri ympäristöissä. Arvioinnista on hyötyä esimerkiksi, kun autistiselle nuorelle tai aikuiselle suunnitellaan asumisvaihtoehtoja. (Kujanpää & Norvapalo 1998, 34.)

ABC-arviointiasteikko on kyselylomake, joka sisältää 57 väittämää esimerkiksi lapsen oman kehon, esineiden ja kielen käytöstä. ABC-arviointilomake täytetään yhdessä lapsen huoltajien kanssa, ja tämän kaavakkeella avulla voidaan saada suuntaa antava tieto lapsen autistisista piirteistä sekä vaikeusasteesta. (Kujanpää & Norvapalo 1998, 31.)

Autistisuuden toinen arviointiasteikko CARS, on hyvin yleisesti käytössä. Tämä arviointiasteikko käsittelee 15 eri osa-aluetta, ja se toteutetaan arvioimalla lapsen käyttäytymistä ja haastatteleamalla huoltajia. CARS-arviointiasteikon avulla voidaan selvittää onko kyse autistisista pulmista ja onko autistisuuden aste lievä, kohtalainen vai vahva. Tätä asteikkoa hyödynnetään käyttäytymisen havainnoinnissa ja kuntoutustavoitteiden laati-
misessa. (Kujanpää & Norvapalo 1998, 31.)

2.5 Kuntoutusmenetelmiä autismin kirjon lapselle ja nuorelle

TEACCH-ohjelma (Treatment and Education of Autistic and related Communication Handicapped Children) on laajasti maailmalle levinnyt Eric Schoplerin suunnittelema ohjelma. TEACCH-ohjelma on lähtöisin Pohjois-Carolinan osavaltiosta ja tunnetaan Suomessa nimellä jäsenetty, strukturoitu opetus tai koriopetus. Ohjelman perustana on myönteiseen oppimisasenteeseen ja jäsenettyyn opetukseen motivoiva kuntoutussuunnitelma, joka tehdään yhdessä vanhempien kanssa. TEACCH-ohjelmassa tuetaan ja kehitetään lapsen taitoja, jotta hän sopeutuu yhteiskuntaan mahdollisimman tasavertaisena jäsenenä sekä hyväksyy erilaisuuden. Ohjelma korostaa vanhempien ja moniammatillisen työryhmän yhteistyön tärkeyttä, sillä se auttaa johdonmukaisen kuntoutuksen suunnittelussa ja toteutuksessa huomioiden lapsen yksilölliset tarpeet. (Kujanpää & Norvapalo 1998, 38.)

Lovaas-varhaiskuntoutusmenetelmä on Ivar Lovaasin kehittämä, TEACCH-ohjelman lisäksi tavallisimmin käytetty kasvatuksellinen ja kuntoutuksellinen opetusohjelma. Toisin kuin TEACCH-menetelmä, Lovaas keskittyy usein enemmän varhaislapsuuteen ja kielen opettamisen kannalta kouluikään. (Kaski ym. 2009, 111.) Lovaas opetusohjelma on haastava ja tehtävät vaikeutuvat asteittain lapsen kehityksen mukaan. Lapselle opetetaan matkimista, ohjeiden noudattamista, leikkimistä sekä puhetta eli ohjelma perustuu käyttäytymisterapiaan, jossa on palkintona esimerkiksi aineellisia palkintoja, kuten herkut ja tarrat. Tällä ohjelmalla pyritään korjaamaan käyttäytymispuutteita sekä vahvistamaan myönteistä käyttäytymistä. (Kujanpää & Norvapalo 1998, 35.)

Delacato-menetelmän on kehittänyt Carl Delacato, ja menetelmä on tullut esille osana autismin kirjon lasten kuntoutusta, kun on ymmärretty heidän vaikeudet vastaanottaa ja käsitellä tietoa aistien avulla. Aistikanavien poikkeavuudet voidaan jakaa kolmeen ryhmään:

- Yliherkästi aistivat lapset maistavat, haistavat, tuntevat, näkevät ja kuulevat korostuneesti (Kujanpää & Norvapalo 1998, 35).
- Vajavaisesti aistivien lasten aistikanava ei ota vastaan ärsykejä tarpeeksi, jonka vuoksi heillä on esimerkiksi alentunut kyky tuntea kipua tai heikentynyt hajuaisti (Kujanpää & Norvapalo 1998, 35).
- Kolmas poikkeava aistijärjestelmän muoto Delacaton mukaan on ”valkoinen kohina”, joka on sisäinen aistihäiriö. Tämä häiriö ilmenee käytännössä niin että autistista lasta tai nuorta voi esimerkiksi kutittaa ilman syytä, koska aistikanava tuottaa ärsykejä itse (Kujanpää & Norvapalo 1998, 35).

Menetelmässä pyritään normalisoimaan aistien toimintaa antamalla aivoille oikeanlaisia ärsykejä. Menetelmässä selvitetään aluksi lapsen aistihäiriö, jonka jälkeen outoa käyttäytymistä vähennetään muuttamalla ympäristöä esimerkiksi poistamalla voimakkaat hajut silloin, kun lapsella on korostunut hajuaisti. Lasta tai nuorta siedätetään hajuihin totuttamalla häntä asteittain kohti voimakkaampia hajuja. Ärsykkeiden määrää, esiintymistiheyttä ja voimakkuutta lisätään pikkuhiljaa, joka auttaa normalisoimaan aistikanavaa ja vähentämään stereotyyppioita. (Kujanpää & Norvapalo 1998, 35.)

2.6 Kuvat strukturoinnin ja kommunikoinnin välineinä

Strukturoinnilla lapsi ja nuori saavat toiminnalleen turvalliset ja selkeät rajat ja keskittyminen itsenäiseen toimimiseen ja oppimiseen helpottuu (Kerola, Kujanpää & Timonen 2009, 167). Autismin kirjon lasten ja nuorten arjen hahmottaminen selkeytyy sanallista tai kuvallista lukujärjestystä hyödyntäen (Siirtymävaiheet päivähoitoon, esiopetukseen ja kouluun 2009, 76).

Pic-kuvat eli pictogramm-kuvat ovat selkeitä mustavalkoisia kuvakortteja, joita on yli 700 erilaista ja ne on ryhmitelty aihepiireittäin. Aluksi käyttöön otetaan lapselle merkityksellisimmät kuvakortit, ja kortteja lisätään vähitellen. Nämä kuvakortit ovat symbolisia, kuten esimerkiksi hammasharja kuvaa hampaiden pesua. PCS-kuvat (Pictures Communications Symbols) eroaa hiukan pic-kuvista. PCS-kuvia on olemassa 3 000 erilaista, ja ne ovat tietokoneohjelmalla muokattavia valmiskuvia. (Kujanpää & Norvapalo1998, 45–46.)

Yksinkertaisiin kuviin voi esimerkiksi lisätä tekstiä ja niiden kokoa voi muuttaa. Kuvakorteiksi kelpaavat muutkin kuin mustavalkoiset yksinkertaiset kuvakortit, ja nykyään käytetään esimerkiksi valokuvia ja värillisiä lehtileikkeitä. Itse tehtyjen valokuvakorttien tekeminen on kuitenkin haastavaa, sillä niistä on tehtävä yksinkertaisia kuvauksia. Epäolennaisten asioiden näkymistä valokuvissa on vältettävä, jotta huomio ei kiinnity väärään asiaan. (Kujanpää & Norvapalo1998, 45–46.)

3 AUTISMIN KIRJON LAPSEN JA NUOREN PERHEEN TUKEMINEN

Autismin kirjon lapsen ja nuoren perheeseen voi kohdistua ympäristöstä kielteisiä asenteita, jonka vuoksi vammaisjärjestöjen tuki ja vertaistuki lisäävät perheen sisäisiä voimavaroja. Sijaishoitopaikkoja autismin kirjon lapselle tai nuorelle tulisi tarjota huoltajien tueksi säännöllisesti. Perhehoitotyössä on tärkeää tukea perheitä keskinäisten suhteiden säilyttämisessä. Huoltajia ohjataan ja kannustetaan alusta alkaen pärjäämään arjessa vammaisen lapsen kanssa. Tämä vaatii hoitohenkilökunnalta voimia sekä ammattitaitoa. Lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen tukemiseen kuuluu ennaltaehkäisevä työ lapsen ja hänen perheensä hyväksi. Tämän avulla vahvistetaan lapsen fyysistä, psyykkistä, sosiaalista ja motorista kehitystä. (Ivanoff, Kitinoja, Rahko, Risku & Vuori 2001, 235–236.)

Ihmisellä on halu antaa ja saada tukea sekä vaihtaa kokemuksiaan ja vertailla niitä toisten samankaltaisessa elämäntilanteessa olevien perheiden ja henkilöiden kesken. Oman ja toisen tilanteen vertaileminen keskenään auttaa löytämään omia voimavaroja. Arviointia hyödyntäen ihminen toimii hyvinvointinsa parhaaksi, jolloin hänellä säilyy mielenkiinto oman elämän hallinnasta. (Kukkurainen 2007.)

3.1 Perhehoitotyö autismin kirjon lapsen ja nuoren perheen tukena

Perhehoitotyö on perhekeskeistä hoitotyötä, jossa perhe otetaan huomioon kokonaisuutena hoitotyön suunnitelmassa ja hoitoa arvioitaessa. Hoitotyössä pyritään eri toiminnoilla vahvistamaan perheen voimavaroja. Hoitotyöntekijän tavoitteena on tunnistaa perheen terveyttä uhkaavat ja tukevat tekijät. (Ivanoff ym. 2001, 22.) Lasten ja heidän perheidensä kanssa työskentelevien henkilöiden on ymmärrettävä, mitä erilaisuus yhteiskunnassa merkitsee ja miksi perhe on tärkeä lapsille. Lisäksi heidän tulee työskentelysäähän huomioida lainsäädäntö sekä poliittiset linjaukset. (Lumsten & Doyle 2009, 167.)

Perhehoitotyötä voi toteuttaa monella eri tavalla. Se voi olla tavallisista arkisista asioista huolehtimista tai läsnä oloa. Perheen voimavaroja voidaan tukea käytännössä esimerkiksi muuttamalla perheen tottumuksia, vahvistamalla heidän tukiverkostoja ja ennen kaikkea vahvistamalla heidän sisäisiä voimavaroja. (Suviaro-Laukka 2004, 99.)

3.1 Lapsen autistisuuden vaikutus perheen hyvinvointiin

Perheenjäsenten toimiva keskeinen vuorovaikutus auttaa selviytymään vammaisen lapsen tuomasta kriisistä hyvin. Perheen kriisiä voidaan kuvata eri vaiheiden kautta. Kriisin vaiheita on vaikea erottaa toisistaan perheiden yksilöllisten kriisin käsittelytapojen ja tunteiden vuoksi. Kuitenkin kriisivaiheiden jäsentäminen helpottaa perheiden tukemista. (Räisänen & Väättäinen 1986, 52–53.) Sairauden toteamisesta laskettuna sokkivaihe kestää korkeintaan muutaman päivän, ja silloin perheen tasapaino voi järkkäytyä, sillä perheenjäseneet eivät kykene tukemaan toisiaan. Tapahtuma halutaan pois sulkea mielestä, ja käytöksessä se ilmenee esimerkiksi yksilöllisesti joko pinnallisena rauhallisuutena tai huutamisena. Reaktiovaiheessa todellisuudentaju lapsen vammaisuudesta alkaa vähitellen tulla todelliseksi, ja se voi aiheuttaa voimakkaita tunteita, kuten vihaa ja pettymystä perheessä. Työstämisvaiheessa perhe alkaa hyväksyä lapsen vammaisuuden ja sen tuoman kriisin. Uudelleen suuntautumisen vaihe on läpi vammaisen lapsen elämän jatkuva vaihe, jossa perhe sopeutuu vammaisuuden tuomiin haasteisiin. (Noppari, Kiiltomäki & Pesonen 2007, 159–160.)

Tutkimuksessaan Virpiranta-Salo (1992, 71) on selvittänyt kuinka lapsen diagnosoitu vamma on vaikuttanut perheiden elämään. Hän on selvittänyt tutkimuksessaan vanhempien kokemuksia lapsen diagnoosin saannin jälkeen. Haastatteluista oli käynyt ilmi, että perheen elämä ”pysähtyi” hetkeksi. Virpiranta-Salo (1992, 72–77) jakoi tutkimuksessaan perheet kolmeen ryhmään lapsen vammasta johtuvien elämän muutosten mukaan seuraavasti:

1. Meitä huolestuttaa lapsen kokemus. Tässä ryhmässä oli perheet, joiden lapsi oli syntynyt ajallaan ja lapsen vamma oli todettu myöhemmin. Tämän ryhmän perheet kokivat siirtymisen vammaisen lapsen vanhemmuuteen vähäisimpänä, koska vanhemmat olivat saaneet kypsyä vanhemmuuteen ilman huolta vammasta ensimmäiset kuukaudet ja jopa vuodet.

2. Meillä on nyt tällainen lapsi. Tässä ryhmässä olevat perheet olivat saaneet diagnoosin vammasta heti lapsen synnyttyä, mutta syntymän jälkeinen sairaalassaoloaika oli ollut lyhyt. Ensimmäisinä päivinä päällimmäisinä tunteina olivat olleet alkujärkytys ja suru, josta perheet kuitenkin kokemuksiensa mukaan selvisivät nopeasti.

3. Elämämme on kaaoksessa tällä hetkellä. Tässä ryhmässä lapsi oli syntynyt keskose-
na tai lapsen vamma oli havaittu heti syntymän jälkeen ja tehostettu sairaalassaoloaika
oli pitkä, jopa kolmesta viikosta neljään kuukauteen. Normaalista kokemuksesta lapsen syn-
tymästä ja kotiintulosta ei tämän ryhmän perheille muodostunut, ja tutkijan mukaan van-
hempien ahdistus tuosta tilanteesta nousi vahvasti esiin vielä haastatteluvaiheessakin.

Tonttila (2006, 100–101) selvitti tutkimuksessaan äidin tuntemuksia vammaisen lapsen
vanhemmuudesta. Äitien ristiriitaiset tunteet vammaista lastaan kohtaan olivat tulleet
tutkimusta tehtäessä toistuvasti esille. Äidit olivat kokeneet voimakasta pelkoa ja ahdis-
tusta sekä tunteiden ailahtelua, kun lapsen diagnoosi oli varmistunut. Tutkimuksesta oli
noussut esiin äitien huoli ja pelko lastensa tulevaisuudesta, ja siitä joutuvatko he lop-
puelinikänsä hoitamaan lastaan kotona. Äidit alkoivat pohtia lapsensa tulevaisuutta heti
lapsen diagnoosin saannin jälkeen, ja mitä tuntemattomampi vammaisuus äideille oli,
sitä enemmän heillä olisi ollut kysymyksiä vammaisuudesta.

3.2 Kasvatus- ja perheneuvonta autismin kirjon lapsen ja nuoren perheen tukena

Kuntien on järjestettävä sosiaalihuoltolain mukaan asukkailleen kasvatus- ja perheneu-
vontaa. Tällä tarkoitetaan asiantuntija-avun antamista kasvatus- ja perheasioissa sekä
sosiaalista, psykologista ja lääketieteellistä tutkimusta ja hoitoa, jotka edistävät lapsen
myönteistä kehitystä. Kasvatus- ja perheneuvola järjestää asiantuntija-apua myös vam-
maisen lapsen perheelle. Neuvolan palvelut ovat maksuttomia ja sinne pääsee ilman
lähetettä. (Kaski ym. 2009, 315.)

Perheneuvolasta voi saada ohjausta ja neuvontaa alle 16-vuotiaiden lasten ja nuorten
kasvuun ja kehitykseen liittyvissä asioissa sekä perheen ja parisuhteen ristiriitaisissa
tilanteissa. Perheneuvolasta saa keskusteluapua lapsen kasvua ja kehitystä tai van-
hemmuutta koskien. Lisäksi perheneuvolan puoleen voi kääntyä, mikäli lapsen vaikeu-
det päiväkodissa tai koulussa askarruttavat mieltä. Työtä tehdään yhteistyössä lapsen ja
perheen sekä muiden heille tärkeiden tahojen kanssa. (Numminen & Sokka 2009, 205.)

3.3 Kolmas sektori autismin kirjon lapsen ja nuoren perheen tukena

Virallisen sosiaali- ja terveysalanpalvelujärjestelmän lisäksi palveluita tuottavat erilaiset
vapaaehtoisjärjestöt eli kolmas sektori. Kolmas sektori on merkittävä palveluntuottaja
sosiaali- ja terveydenhuollossa. Sen avulla tuetaan vanhemmuutta sekä lapsen ja nuo-
ren asemaa yhteiskunnassa. (Ivanoff ym. 2001, 49.)

Useat järjestöt antavat toiminnallaan tukea eri ikäryhmille. Järjestöjen tavoitteena on hyvinvoinnin ja itsenäisyyden edistäminen. Myös erityisiin elämäntilanteisiin, kuten sairauksiin tai vammoihin kohdistuvia yhdistyksiä on perustettu 1990-luvulta lähtien. Pääasiassa järjestöt tarjoavat tukea selviytyä arjesta erilaisin toiminnoin, kuten järjestöjen päivätoimintaa ja vertaisryhmiä hyödyntäen. (Vuorinen ym. 2005, 11.) Järjestöt ovat erityisesti kuntoutus- ja sosiaalipalveluiden merkittäviä tuottajia. Ne tuottavat valtaosan esimerkiksi yksityisistä asumispalveluista sekä päivä- ja työtoiminnoista. (Vuorinen ym. 2005, 141.) Raha-automaattiyhdistys eli RAY rahoittaa useiden eri järjestöjen toimintaa (Vuorinen ym. 2005, 18). RAY myöntää avustuksia harkinnanvaraisesti erilaisille yhteisöille ja säätiöille tarkoituksenaan suomalaisten terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen (Vuorinen ym. 2005, 121).

4 AUTISMIN KIRJON LAPSEN JA NUOREN ARKEA TUKEVAT SUUNNITELMAT

Autismin kirjon lapset ja nuoret kokevat vaihtuvat elämäntilanteet haasteellisina arjessa. Autismin kirjon lasten ja nuorten kuntoutuksen suunnittelun pääperiaatteena on sen jatkuvuus alkaen aina varhaislapsuudesta, peruskoulun siirtymävaiheiden kautta, ammatilliseen koulutukseen ja siitä eteenpäin (Kerola ym. 2009, 232).

Tarkoituksen mukaisen kuntoutustoiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa vastuulliset ammattilaiset ovat tärkeässä asemassa. Ammattilaisten tärkein tehtävä on tukea huoltajia kuntoutuksen edistäjinä sekä toimia tiiviissä yhteistyössä heidän kanssaan. Autismin kirjon lapset ja nuoret tarvitsevat kuntoutusta läpi elämän, jonka vuoksi kuntoutuksessa mukana olevat ammattilaiset vaihtuvat usein. Moniammatillisesta joukosta voidaan määrätä vastuuhenkilöt virallisesti. Kuntoutus voi kuulua esimerkiksi Kansaneläkelaitolle, sairaanhoitopiirille tai sosiaali- ja sivistystoimelle. (Kerola ym. 2009, 232–233.)

4.1 Yksilöllinen varhaiskasvatussuunnitelma (VASU)

Yksilöllistettyyn varhaiskasvatussuunnitelmaan (VASU) sisällytetään lapsen tuen tarpeen määrittely ja tuen järjestäminen. Tuen suunnittelu aloitetaan selvittämällä lapsen vahvuudet ja kiinnostuksen kohteet. Lapsen tuen kannalta tarkoituksenmukainen asiantuntijan (esimerkiksi lääkärin) lausunto on myös syytä hankkia arvioinnin tueksi. Varhaiskasvatuksen tukitoimet aloitetaan kuitenkin lapselle ennen lausunnon valmistumista. Lapsen huoltajat ja varhaiskasvatuksen henkilöstö tekevät tiivistä yhteistyötä lapsen tukemisen hyväksi. (Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa 2007, 35.)

On tärkeää tunnistaa ja määritellä lapsen yksilölliset toimintamahdollisuudet erilaisissa ympäristöissä ja kasvatuksellisissa tilanteissa. Myös lapsen ohjauksen ja tuen tarpeet arvioidaan. Päivähoidossa lapsen ohjaamiseen kuuluu tukea lapsen sosiaalisia taitoja ryhmässä niin, että lapsi toimii muiden lasten kanssa tasavertaisena ryhmän jäsenenä. (Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa 2007, 35.)

VASUSSA tulee olla kuvaus siitä, kuinka lapsen yksilöllinen ohjaus ja varhaiskasvatus sovitetaan yhteen. Yksilölliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan muutokset fyysisessä ympäristössä ja kasvatuksellisessa toiminnassa. VASU auttaa sovittamaan lapselle laaditut kasvatus- ja kuntoutus- ja lapsen esiopetuksen suunnitelmat. Lapselle yksilöllisestä varhaiskasvatussuunnitelmasta on hyötyä siirtymävaiheissa. (Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa 2007, 35–36.)

4.2 Hoitosuunnitelma (HOSU)

Hoitosuunnitelma on hoitotyössä käytettävä työväline, johon kirjataan lapsen tai nuoren yksilölliset tarpeet, hoidon tavoitteet, suunniteltu hoito sekä hoidon toteutus ja arviointi. Hoitosuunnitelmaan kirjataan myös lähitavoitteet, joiden toteutumista seurataan. Hoidon tarpeen muuttuessa sekä aina tarvittaessa tavoitteet tarkistetaan. (Kaski ym. 2009, 251–252.)

Hoitosuunnitelmiin siirretään kuntoutukselle asetetut tavoitteet yksilöityinä ja konkreettisina. Hoitosuunnitelmaan kirjataan tarkasti seuraavat asiat: kuka tekee, mitä tekee, missä tekee, kuinka usein, kuinka kauan, kuka arvioi sekä milloin suunnitelma tarkastetaan. Kirjallisina suunnitelma on myös helppo saattaa kaikkien tahojen tietoon. Suunnitelmien yksityiskohdista on annettava tietoa myös vanhemmille ja omaisille. (Kaski ym. 2009, 253.)

4.3 Kuntoutussuunnitelma

Kuntoutussuunnitelma on yhteenveto kuntoutuskokonaisuudesta. Siihen sisältyy esitiedot, nykytilan kuvaus, kuntoutustarpeiden määrittely, kuntoutuksen tavoitteet sekä suunnitellut toimenpiteet. Mikäli kuntoutuspalveluihin tulee olennaisia muutoksia, tulee kuntoutussuunnitelma tarkastaa siinä hoitopaikassa, missä lapsen tai nuoren hoitovastuu käytännössä sillä hetkellä on. (Kaski ym. 2009, 251–252.)

Psykologi, lääkäri ja sosiaalityöntekijä vastaavat kuntoutussuunnitelman laadinnasta yhteistyössä kuntoutujan ja hänen huoltajiensa kanssa. Tarpeen mukaan kuntoutuksen suunnitteluun voivat osallistua kuntoutujan elämänvaiheesta ja toimintarajoitteista riippuen esimerkiksi päivähoitaja, kiertävä erityislastentarhanopettaja, erityisopettaja, toiminta- tai puheterapeutti, lääkintävoimistelija, työohjaaja tai päivä- tai työtoiminnanohjaaja (Kaski ym. 2009, 249.)

Yksilöllisen kuntoutussuunnitelman perustana on kuntoutustutkimus, jossa selvitetään tiedot toimintakyvystä, perussairaudesta tai vamman laadusta. Lisäksi on huomioitava myös usein toistuvat tilapäissairaudet ja samanaikainen pitkäaikaissairaus, tehdyt tutkimukset, hoito ja kuntoutus sekä niiden tuloksellisuus. Jotta voidaan selvittää lapsen ja nuoren kykyä selvittää omatoimisesti ja itsenäisesti arjen toiminnoista, on arvioitava kaikkien eri osa-alueita, kuten esimerkiksi toiminta-, oppimis- ja työedellytyksiä. Lisäksi arvioinnissa huomioidaan arjessa tarvittavat apuvälineet ja avustajat. (Kaski ym. 2009, 249–250.)

4.4 Palvelusuunnitelma

Palvelusuunnitelma laaditaan yksilöllisesti kunnan sosiaaliviranomaisen kanssa ja siihen kirjataan, millaista tukea ja kuntoutusta lapsi tai nuori tarvitsee selviytyäkseen arjesta. Lisäksi suunnitelmaan kirjataan lapsen tai nuoren olemassa olevat tuki- ja kuntoutuspalvelut sekä arviot niiden toimivuudesta. Palvelusuunnitelma tehdään niin pitkälle kuin lyhyellekin ajanjaksolle, ja se tarkistetaan säännöllisesti ja päivitetään aina muutosten yhteydessä. (Palvelusuunnitelma 2009.)

Ennen kuin perhe ottaa yhteyttä kunnan sosiaalityöntekijään, on sen hyvä tutustua palvelusuunnitelmalomakkeeseen. Perheen kannattaa miettiä yhdessä, millaiset tuet ja kuntoutukset palvelisivat parhaiten arjessa selviytymistä. Lapsen tai nuoren omat mielipiteet huomioidaan palvelusuunnitelmaa laadittaessa. Lisäksi palvelusuunnitelmaan kirjataan lapsen tai nuoren tukiverkostot, esimerkiksi päiväkotit, koulu ja vapaa-ajan toiminnot. (Palvelusuunnitelma 2009.)

4.5 Henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS)

HOJKS eli henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma laaditaan perusopetuslain (628/1998) 17 §:n mukaan esi-, perus- ja lisäopetuksessa erityisopetukseen otetulle tai siirretylle oppilaalle. HOJKS tehdään aina vaikeavammaiselle oppilaalle, ja siihen kirjataan oppilaan tukitarpeet, oppimishistoria ja opetusjärjestelyt. Ensimmäisessä opetushenkilöstö käyttää HOJKS:ia työtä ohjaavana välineenä. (Hyytiäinen, Kokko, Mäki, Pietiläinen & Virtanen 2009, 77–78.)

HOJKS laaditaan kirjallisena yhteistyössä oppilaan opettajien ja mahdollisesti oppilaan huoltajien sekä oppilashuollon asiantuntijoiden kesken. Suunnitelman tarkoituksena on oppilaan yksilöllisen oppimisprosessin tukeminen. Suunnitelma on hyvä päivittää säännöllisesti, etenkin lapsen tai nuoren siirtymävaiheissa, esimerkiksi esiopetuksesta perusopetukseen. Lapsen tai nuoren yksilöllisesti suunniteltu koulunkäynti toteutetaan käytännössä niin, että heillä on omat kokeet, kirjat ja arviointikriteeristö. Todistuksessa yksilöllistä näkyä *-merkintänä. (Numminen & Sokka 2009, 196–198.)

4.6 Erityishuolto-ohjelma (EHO)

Kehitysvammalaissa (1977/519) säädetään erityishuollon antamisesta henkilölle, jonka kehitys on synnynnäisesti tai kehitysiässä saadun vamman tai sairauden vuoksi häiriintynyt tai estynyt ja joka muun lain nojalla ei voi saada tarpeen mukaisia palveluita. Erityishuolto-ohjelma (EHO) laaditaan jokaiselle erityishuollon tarpeessa olevalle henkilölle. Ennen erityishuolto-ohjelman laatimista tehdään yksilöllinen kuntoutuksen suunnittelu, joka sisältää sosiaaliset, psykologiset ja lääketieteelliset sekä muut tarvittavat tutkimukset. (Kaski ym. 2009, 249.) Erityishuollon tarkoituksena on edistää kehitysvammaisen lapsen tai nuoren toimeentuloa ja sopeutumista yhteiskuntaan, suoriutumista päivittäisistä toiminnoista (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 1977/519).

Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa erityishuollon yleisestä suunnittelusta, ohjauksesta ja valvonnasta. Näistä toimialueellaan vastaa aluehallintovirasto. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 1977/519.) EHO laaditaan yhteistyössä kotikunnan sosiaalilautakunnan ja huoltajien sekä mahdollisuuksien mukaan lapsen tai nuoren kanssa. Siinä selvitetään ja suunnitellaan lapsen tai nuoren yksilöllinen palveluiden tarve ja se kirjataan selkeästi. EHO sisältää suunnitelman annettavasta erityishuollon toteuttamisesta ja tarkistusajankohdan. Erityishuolto-ohjelmasta tekee päätöksen kunnan sosiaalilautakunta ja päätökseen voidaan hakea muutosta 30 päivän kuluessa aluehallintovirastosta. (Kaski ym. 2009, 332–333.)

5 SIVISTYSPALVELUT AUTISMIN KIRJON LAPSELLE JA NUORELLE

Erityistukea tarvitsevien lasten opetus on perusopetuslain mukaan järjestettävä ikäkauden ja edellytysten mukaisesti yleisopetuksessa (From ym. 2007, 25). Huoltajat ja oppilas itse voivat vaikuttaa koulun valintaan. Koulutuksen tarkoituksena on edistää yleissivistystä sekä tarjota jokaiselle mahdollisuus tulla tasavertaiseksi yhteiskunnan jäseneksi. (Hyytiäinen ym. 2009, 11.)

Jokaiselle lapselle kuuluu järjestää mahdollisuus yksilölliseen oppimiseen, joka on tärkeää huomioida jo koulutuksen ja ohjauksen alussa. Tästä vastaa moniammatillinen työryhmä, johon kuuluvat koulutuksen suunnittelijat ja toteuttajat yhteistyössä lapsen vanhempien kanssa. Suomessa sivistykselliset oikeudet ovat maksuttomia ja pakollisia. (Hyytiäinen ym. 2009, 11.)

5.1 Erityislapsen päivähoito

Lapsen päivähoitossa on olemassa erityisryhmiä niille lapsille, jotka tarvitsevat kehityksensä tueksi erityistä hoitoa, kasvatusta ja ohjausta. Erityistukeen johtavat syyt voivat olla tunne-elämään liittyviä, fyysisiä, tietotaidollisia tai sosiaalisia. Useissa kunnissa on omat erityisryhmänsä lapsille, jotka kärsivät erityisesti kielellisistä oppimisvaikeuksista. Henkilökohtaista suunnittelua apuna käyttäen huomioidaan lapsen kehityksen erityistarpeita, joille voidaan asettaa tavoitteita. Näiden avulla tietyt oppimisvaikeudet harjaantuvat normaalin päivähoiton ohessa, kuten esimerkiksi oman vuoron odottaminen. Joissakin päiväkotiryhmissä on ryhmäkohtaisia avustajia. Hoidon vaativuuden vuoksi voidaan esimerkiksi liikuntavammaiselle lapselle hankkia päiväkotiryhmään henkilökohtainen avustaja. (Numminen & Sokka 2009, 190.)

Mikäli 3–5-vuotias lapsi tarvitsee päivähoitoa kuntoutuksellisista syistä, voi hoito sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain nojalla olla maksutonta. Mikäli lapsen päivähoitotarve on pelkästään kuntoutuksellinen, on tarve perusteltava lääkärintodistuksella, josta ilmenee päivähoiton kuntoutuksellinen merkitys. Moniammatillinen työryhmä tekee tutkimukset kuntoutuksen, terapian ja tuen tarpeesta, jolloin kuntoutusohjaus voidaan aloittaa. Työryhmä suosittelee tarvittaessa lapselle kuntoutusmuotona päivähoitoa sekä pidennettyä oppivelvollisuutta. Päivähoito on osittain maksutonta, mikäli se järjestetään kuntoutuksellisista syistä. (Siirtymävaiheet päivähoitoon, esiopetukseen ja kouluun 2009, 68.)

Kiertävä erityislastentarhanopettaja (KELTO) toimii useissa kunnissa auttaen erityistuen tarpeessa olevia lapsia (Numminen & Sokka 2009, 191). KELTO ja erityislastentarhanopettaja ELTO toimivat tiiviissä yhteistyössä ja he muun muassa ohjaavat kuntoutussuunnitelman sekä päivähoitohenkilöstöä muiden ammattilaisten kanssa. He huolehtivat myös erityisopetuksen järjestelyistä, kertovat perheelle päivähoitopaikasta sekä lapselle päivähoidosta. KELTOA hyödyntäen päivähoidon palvelut voidaan sovittaa yhteen. (Kaski ym. 2009, 178.)

5.2 Erityisopetus ja siihen liittyvät tukitoimet autismin kirjon lapsille

Lapset viettävät suuren osan valveillaoloajastaan koulussa ja toimivat erilaisissa sosiaalisissa rooleissa. Koulunkäyntiin liittyy useita erilaisia toimintoja, joita toteutetaan vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Näillä toiminnoilla on lapselle emotionaalinen ja käytännöllinen merkitys. Koulunkäynnillä on lapselle myös yhteiskunnallinen merkitys, koska näin hän voi olla osana yhteiskuntarakennettamme. (Meadows 2010, 206.)

Lapsi kuuluu pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin, ellei hän pysty saavuttamaan yhdeksässä vuodessa perusopetukselle asetettuja tavoitteita. Lapsi saa näin ollen lisäaikaa saavuttaa peruskouluun kuuluvat tavoitteet. Esiasteen lapsi voi aloittaa sinä syksynä, kun hän täyttää kuusi vuotta ja oppivelvollisuus kestää 11 vuotta. Lapsella voi olla erityisen suuri tarve opetuksellisiin tukitoimiin vaikeasta vammasta tai sairaudesta johtuen. Esiaste kestää kaksi vuotta ja kouluunlähtöä on mahdollista siirtää vielä vuodella tämän jälkeen. Esiasteen lapsi voi aloittaa esimerkiksi koulussa tai päiväkodissa. Esiopetus ja pidennetty oppivelvollisuus voidaan toteuttaa eri keinoin lapsen yksilölliset tarpeet huomioiden. (Numminen & Sokka 2009, 168–169.)

Tarvittaessa vammaisen koululaisen on mahdollista saada koulunkäyntiavustaja, joka on joko usean koululaisen yhteinen tai henkilökohtainen. Koulunkäyntiavustaja tukee oppilaan toimintakykyä ja omatoimisuutta erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä. Avustaja antaa myös yksilöllistä opetusta sekä auttaa erilaisissa päivittäisissä toiminnoissa, ulkoi- lussa ja liikkumisessa. (Kaski ym. 2009, 185.) Koulunkäyntiavustajalla on tärkeä tehtävä autismin kirjon oppilaan kasvatuksellisessa kuntoutuksessa. Avustaja toimii lisäksi tiedon välittäjänä perheen, koulun ja avustettavan välillä. Yhdessä avustettavan huoltajien kanssa, avustajalla on tärkeä rooli kasvatuksellisen kuntoutuksen toteuttajana. (Keroja ym. 2009, 222–223.)

Kunnan järjestämää iltapäivätoimintaa tarjotaan koulujen ensimmäisen ja toisen vuosiluokan oppilaille sekä erityisoppilaille myös muilla vuosiluokilla. Toimintaa voidaan järjestää koulun työvuoden aikana arkipäivisin päivähoitossa, koulussa tai muussa vastaavanlaisessa paikassa. Kunta ilmoittaa paikoista ja aikatauluista, missä ja milloin toimintaa järjestetään sekä miten sinne haetaan. (Hyytiäinen ym. 2009, 171.)

5.3 Jatkokoulutus erityistuen tarpeen nuorille

Kehitysvammaisen nuoren on mahdollisuus saada ammatillinen koulutus eri alojen ammatteihin muiden opiskelijoiden tavoin. Koulutus tapahtuu erityislinjoilla tai erityisryhmissä ammatillisissa erityisoppilaitoksissa tai oppisopimuskoulutuksena. Erilaisiin tuetun työllistämisen hankkeisiin on paremmat mahdollisuudet päästä mukaan valmentavan ja ammatillisen koulutuksen jälkeen. (Kaski ym. 2009, 189–190.)

Vammaisilla opiskelijoilla on mahdollisuus päästä valmentavaan ja kuntouttavaan opetukseen ja ohjaukseen ammatillisen peruskoulutuksen yhteydessä. Koulutus on tarkoitettu kehityksen viivästymisen, vammaisuuden tai muun syyn johdosta erityistukea tarvitseville opiskelijoille. Koulutus antaa hyvät valmiudet ammatilliseen koulutukseen, työhön sijoittumiseen sekä oman elämän hallintaan. (Hyytiäinen ym. 2009, 166.) Koulutuksen järjestäjä arvioi asiantuntijoiden avulla, kumpi koulutusryhmä on henkilölle sopivampi. Koulutuksessa tehdään yksilöllinen ja tavoitteellinen jatkosuunnitelma, johon sisältyy ammattiin, kuntoutukseen, asumiseen sekä työtehtäviin liittyvät asiat. (Kaski ym. 2009, 187–188.)

Valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa ja ohjauksessa ammatilliseen peruskoulutukseen (valmentava 1-opetus) opiskelija saa valmiudet koulutuksen jälkeen osallistua kykyjensä mukaisesti ammatilliseen peruskoulutukseen tai hankkia ammatillisen uudeleenkoulutuksen. Koulutus kestää pääasiassa 20–40 opintoviikkoa, mutta tarvittaessa opintoja voidaan jatkaa jopa 80 opintoviikkoon. (Kaski ym. 2009, 187.)

Valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus työhön ja itsenäiseen elämään (valmentava 2-opetus) on tarkoitettu vaikeimmin vammaisille opiskelijoille, jotka eivät voi hakeutua ammatilliseen koulutukseen sairautensa tai vammansa vuoksi. Koulutus antaa opiskelijalle valmiuksia osallistua kykyjensä mukaan työelämään ja elää mahdollisimman täysivaltaista elämää. Koulutus kestää 40–120 opintoviikkoa. (Kaski ym. 2009, 187.)

5.4 Esteettömyys opinnoissa

Esteettömyys takaa kaikille vammaisille henkilöille yhdenvertaiset opiskelumahdollisuudet ja oikeudet niistä suoriutumiseen. Vammaisten henkilöiden oikeudenmukainen ja yhdenvertainen osallistuminen yhteiskunnassa tehdään helpommaksi käytännössä, esimerkiksi kehittämis- ja korjaustoimenpitein. Näistä linjauksista vastaa valtioneuvoston valmistelema vammaispoliittinen ohjelma (VAMPO) vuosina 2010–2015. Yhdenvertaisuuslaki antaa oikeussuojan syrjintää vastaan vammaiselle henkilölle. Näistä vammaisen henkilön oikeuksista on säädetty perustuslain perusoikeussäännöissä. Korkeakouluopetukseen on oltava mahdollisuus kaikilla vammasta riippumatta. (Kosonen 2010, 6.)

Oppilaitoksissa tulee olla esteetön ympäristö, joka tarjoaa tarkoituksenmukaiset ja tasa-vertaiset mahdollisuudet esimerkiksi kuulo- ja näkövammaisille sekä pyörätuolilla liikkuville opiskelijoille. Lisäksi esteettömyys tarkoittaa mahdollisuutta osallistua täysipainoisesti opiskeluun. Oppilaitosten on huomioitava opiskelijoiden yksilöllisyys opetusmenetelmien ja – materiaalien käytössä sekä tarpeet esimerkiksi tulkkipalveluihin tai avustajaan. (Kosonen 2010, 7.)

6 AUTISMIN KIRJON LAPSEN JA NUOREN ARKEA TUKEVAT TALOUDELLISET ETUUDET

Kansaneläkelaitoksen eli Kelan maksamia vammaisille tarkoitettuja korvauksia ovat muun muassa eläkkeensaajan hoitotuki, aikuisen vammaistuki ja lapsen vammaistuki sekä ruokavaliokorvaus. Ruokavaliokorvausta lukuun ottamatta etuudet myönnetään toistaiseksi tai määräajaksi. Tuen saajan on asuttava Suomessa pääsääntöisesti. (Vammaistuet ja -palvelut 2010.) Käytännössä Kela korvaa tutkimukseen ja hoitoon liittyvät matkakustannukset, joihin tarvittaessa kuuluvat myös saattajan matkat. Myös huoltajan erikseen tekemä matka korvataan joissakin tapauksissa. Kunnan kuuluu vammaispalvelulain mukaan järjestää kohtuulliset, päivittäiseen elämään kuuluvat kuljetuspalvelut saattajapalveluineen. (Kaski ym. 2009, 323.)

Vaikeavammaisten lääkinnällinen kuntoutus on tarkoitettu alle 65-vuotiaille. Kriteerinä on, että henkilö saa joko korotettua tai ylintä vammaistukea tai eläkettä saava ylintä tai korotettua hoitotukea. Kuntoutus voidaan järjestää laitoksessa tai avoterapiana. (Kuntoutus 2010.) Lääkärin määräämän lääkinnällisen kuntoutuksen tavoitteena on toimintakyvyn tukeminen, palauttaminen ja kehittäminen. Lääkinnällisen kuntoutuksen kustannuksista vastaa Kela, mutta esimerkiksi liikennevahingon tai työtapaturman korvauksista vastaa vakuutusyhtiö. Kela on lasten kuntoutuksen osalta vastuussa ainoastaan niistä lapsista, jotka ovat oikeutettuja saamaan alle 16-vuotiaiden vammaistukea. Lääkinnällisistä terapiamuodoista musiikki-, toiminta- ja puheterapia sekä sopeutumisvalmennus ja neuropsykologinen kuntoutus ovat keskeisimpiä oppimisvaikeuksien osalta. (Numminen & Sokka 2009, 201.)

6.1 Vammaistuet

Lapsen vammaistukeen on oikeutettu alle 16-vuotias, pitkäaikaissairas tai vammainen lapsi tai nuori. Tuen maksamisen edellytyksenä on, että lapsi tai nuori tarvitsee vähintään kuusi kuukautta hoitoa, huolenpitoa ja kuntoutusta, jotka kuormittavat perhettä huomattavasti enemmän kuin terveen lapsen tai nuoren hoito. Tuki on porrastettu kolmeen ryhmään hoidon aiheuttaman rasituksen perusteella. Perustukea lapsi saa silloin, kun hänen hoidostaan aiheutuu vähintään viikoittaista kuormitusta.

Korotettua vammaistukea on mahdollista saada silloin, kun lapsen tai nuoren hoito on vaativaa ja aiheuttaa päivittäistä kuormitusta. Ylimpään vammaistukeen lapsella on oikeus, kun hänen hoitonsa kuormittaa ympärivuorokautisesti. (Kelan vammaisetuudet 2009, 116–117.)

Aikuisten vammaistuki on tarkoitettu 16 vuotta täyttäneille työikäisille ja -kykyisille vammaisille henkilöille, jotta he selviytyvät taloudellisesti opiskelusta, työelämästä ja päivittäisistä toiminnoista. Tämän tuen tarkoitus on korvata sairauden tai vamman aiheuttamia erilaisia kustannuksia. Tuen saamisen edellytyksenä on, että toimintakyky on alentunut yhtäjaksoisesti vähintään vuoden ajan, eikä henkilö kuulu eläkkeensaajan hoitotuen piiriin. Korvauksen suuruus määritellään lapsen vammaistuen tavoin kolmiportaisena. (Kelan vammaisetuudet 2009, 117.) Tämän lisäksi vajaakuntoiselle nuorelle tai aikuiselle voidaan maksaa kuntoutusrahaa (Kaski ym. 2009, 320).

Eläkkeensaajan hoitotuki on tarkoitettu 16 vuotta täyttäneille henkilöille, joiden toimintakyky on ollut alentuneena viimeisen vuoden ajan. Henkilön on lisäksi saatava joko työkyvyttömyyseläkettä, maahanmuuttajan erityistukea, vanhuuseläkettä tai liikennevahingon tai tapaturman perusteella maksettavaa täyttä työkyvyttömyyseläkettä tai korvausta. Näin pyritään tukemaan pitkäaikaissairaana tai vammaisen eläkkeensaajan kotona asumista. Kolmiportaisen tuen määrään vaikuttavat sairaudesta aiheutuneiden erityiskustannusten määrä sekä valvonnan, avun ja ohjauksen tarve. Keliakiaa sairastava 16 vuotta täyttänyt henkilö voi saada ruokavaliokorvausta gluteiinittoman erityisruokavalion aiheuttamiin kustannuksiin. Tätä tukea voidaan myöntää aikuisen vammaistuen ja eläkkeensaajan hoitotuen lisäksi. (Kelan vammaisetuudet 2009, 117.)

6.2 Pienten lasten hoitotuet

Erilaisia pienten lasten hoitotukia ovat kotihoidon tuki, yksityisen hoidon tuki sekä osittainen hoitoraha. Kotihoidon tukea huoltajien on mahdollista saada, kun he hoitavat alle kolme vuotiasta lasta kotona. Yksityisen hoidon tuen tarkoitus on korvata osa alle kouluikäisen lapsen hoidon kuluista silloin, kun hoito toteutetaan yksityisellä päivähoiton tuottajalla. Osittainen hoitoraha on tarkoitettu työ- tai virkasuhteessa oleville, alle kolme vuotiaiden lasten huoltajille, joilla työaika on lapsen hoidosta johtuen enimmillään noin 30 tuntia viikossa (Kelan lapsiperhe-etuudet 2009, 259).

Lapsi ei voi olla yhtä aikaa kunnallisessa päivähoitossa ja saada kotihoidon tukea tai yksityisen hoidon tukea. Lapsen osallistuminen osapäiväiseen esiopetukseen tai peru-

koulun aloitus ennen oppivelvollisuuskäyttäjä eivät ole tuen saannin esteenä. Pidentetyn oppivelvollisuuden vuoksi vuotta aikaisemmin alkava peruskoulu ei myöskään estä tuen saantia. Tuen saanti alkaa vanhempainrahakauden päätyttyä ja loppuu sen vuoden heinäkuun viimeisenä päivänä, jolloin lapsi siirtyy perusopetuksen piiriin. Pidentetyn oppioikeuden vuoksi kuusi vuotiaana koulun aloittavan lapsen huoltaja saa kuitenkin tuen ensimmäisen oppivelvollisuusvuoden loppuun saakka. (Kelan lapsiperhe-etuudet 2009, 256.)

6.3 Erityishoitoraha ja nuorten kuntoutusraha

Huoltaja on oikeutettu erityishoitorahaan, kun hän on mukana alle 16-vuotiaan lapsen vaikean sairauden, hoidon tai kuntoutuksen vuoksi järjestettävässä kuntoutus- tai sopeutumisvalmennuskurssilla, poliklinikkakäynnillä, sairaalahoidossa tai niihin liittyvässä kotihoidossa. Tämä hakijan työtulojen perusteella määräytyvä erityispäiväraha on veronalaista tuloa. Lapsen hoitoon liittyvät matkat ja yöpymisen korvaa sairausvakuutus, silloin kun matkat sairaalaan ovat lääkärin määräämiä. Nämä hakemukset jätetään Kelan toimistoon ja liitteeksi tarvitaan lääkärin D-lausunto tai kuntoutus- tai sopeutumisvalmennuskurssin järjestäjän todistus. (Kaski ym. 2009, 318.)

Nuoren kuntoutusrahan saamisen edellytyksenä on lääkärin B-lausunto, joka sisältää kirjallisen kuntoutussuunnitelman. Kuntoutusraha on niin sanottu toimeentuloturva kuntoutuksen ajalta. Kuntoutusrahan lisäksi Kela korvaa kuntoutuksesta aiheutuneet kustannukset ja matkakulut omavastuun ylittävältä osalta. Vajaakuntoinen 16–19-vuotias nuori voi saada kuntoutusrahaa, jolla edistetään heidän työllistymistä sekä varmistetaan ammatillinen kuntoutuminen. Kuntoutusraha tukee nuorta, jonka mahdollisuudet valita ammatti tai työ on normaalia vaikeampaa sairauden tai vamman vuoksi. (Kaski ym. 2009, 320–321.)

6.4 Omaishoidontuki ja omaishoito

Omaishoidontuki on lakisääteinen sosiaalipalvelu ja sen järjestämisvastuu on kunnilla. Omaishoidontuki on hoitopalkkio, joka maksetaan vammaisen kotona saaman hoidon tai muun huolenpidon turvaamiseksi. (Kaski ym. 2009, 316.) Omaishoidontuen saamisen edellytyksenä on, että siitä laaditaan yhdessä kunnan kanssa hoitosopimus, johon sisältyy hoito- ja palvelusuunnitelma. Niissä määritellään hoidettavalle kuuluvat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut sekä lisäksi hoitajalle kuuluvat omaishoitoa tukevat palvelut. (Numminen & Sokka 2009, 209.) Hoitajana voi toimia myös joku muu henkilö kuin hoi-

dettavan lähiomainen. Omaishoitajalle kuuluu kuukaudessa vähintään kolmen vuorokauden pituinen vapaa, mikäli hoidettava tarvitsee kuukauden sisällä ympärivuorokautista hoitoa. Lisäksi kunta voi myöntää hoitajalle virkistysvapaita. (Numminen & Sokka 2009, 209.) Omaishoitajan ollessa lomalla voidaan vammaiselle järjestää mahdollisuus asua ryhmäkodissa, yksityisessä perhekodeissa tai asuntolassa tai hänelle voidaan pyytää kotiin kodinhoitaja. Laitoskuntoutusjakso on myös hyvä ajoittaa omaishoitajan loman ajaksi. (Kaski ym. 2009, 316.)

6.5 Terveydenhuollon ja lääkekustannuksien maksukatto

Henkilökohtainen maksukatto kertyy vuosittain erilaisista kunnallisista terveydenhuollon asiakasmaksuista, ja sen täyttymistä on seurattava itse. Alle 18-vuotiaiden huollettavien maksut kerryttävät huoltajien maksukattoa. Vuonna 2010 maksukatto oli 633 euroa. Kun maksukatto täyttyy, lähes kaikki avohoidon palvelut ovat maksuttomia ja lyhytaikaisen laitoshoidon hoitopäivämaksu esimerkiksi oli vuonna 2010 enimmillään 15 euroa. Maksuista voi pyytää todistuksen esimerkiksi terveyskeskuksesta. (Terveydenhuollon maksukatto 2010).

Lääkekustannuksien kalenterivuositaisen maksukaton täytyttyä asiakas maksaa ainoastaan lääkekohtaisen omavastuusuuden, joka oli vuonna 2010 noin 1,5 euroa/lääke. Kelan ilmoitus lisäkorvausoikeudesta ja Kela-kortti tulee näyttää lääkettä ostaessa, jolloin korvauksen saa heti. Korvausta on myös mahdollista hakea puolen vuoden ajan lääkkeen ostosta. Lääkekustannuksien kalenterivuositainen maksukatto oli 672,70 euroa vuosina 2009–2010. (Terveydenhuollon maksukatto 2010).

6.6 Kuljetukseen, ajoneuvon verotukseen ja pysäköintiin liittyvät etuudet

Mikäli vaikeavammaisen henkilö ei ilman kohtuuttoman suuria vaikeuksia voi käyttää julkisia kulkuneuvoja, on hän oikeutettu kunnan järjestämiin kuljetuspalveluihin ja tarvittaessa myös saattajaan. Kuljetuspalveluita voi käyttää asioimiseen, opiskeluun, työssä käymiseen sekä virkistäytymiseen ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Vaikeavammaisen voi tehdä omassa tai lähikunnassa vähintään 18 matkaa kuukaudessa työ- ja opiskelumatkojen lisäksi. Kuljetus järjestetään yhteiskuljetuksena, taksilla tai palvelulinjalla. (Kuljetuspalvelut vaikeavammaisille 2009.)

Ajoneuvon perusverosta voidaan autoverolain (1482/1994) 35 §:n mukaan myöntää vapautus henkilölle, jolle on myönnetty tieliikennelain mukainen vammaisen pysäköintilupa. Perusverosta voidaan myöntää vapautus myös henkilölle, joka kuljettaa pysäköinti-

luvan saanutta vammaista. Lisäksi perusverosta voi saada vapautusta henkilö, jolle on myönnetty omasta tai perheenjäsenen sairaudesta tai vammasta johtuen autoveron palautus tai vapautus. Vapautus myönnetään ainoastaan yhdestä ajoneuvosta kerrallaan. Autoverolain (1482/1994) 50 §:n mukaan Tullihallitus voi erityistapauksissa palauttaa autoveroa vammaisuuden tai sairauden perusteella veronhuojenuksena.

Autoverolain (1482/1994) 51 §:n mukaan invalidilla on oikeus autoveronpalautukseen, mikäli auton ensirekisteröinti tapahtuu Suomessa ja invalidi on auton haltija. Palautusta myönnettäessä otetaan huomioon, onko auton hankkiminen invalidille olennaisen tarpeellinen, esimerkiksi työssä käymisen tai opiskelemisen vuoksi. Palautusta tulee hakea kuuden kuukauden kuluessa auton rekisteröimisestä ja sitä on mahdollista hakea jo ennen kuin auto on hankittu tai rekisteröity.

Vaikeasti vammaisella henkilöllä tai hänen kuljettamista varten on tieliikennelain (1981/267) 28b §:n mukaan mahdollista saada poliisin myöntämä vammaisen pysäköintilupa. Pysäköintiluvalla auton saa pysäköidä maksutta myös maksullisille ja aikarajoitetuille pysäköintipaikoille sekä liikennemerkein kielletyille alueille. Vammaisen pysäköintilupaa voi hyödyntää kaikissa Euroopan Unionin jäsenvaltioissa. Ensisijaisesti vammaiselle itselleen myönnettävä pysäköintilupa ei ole ajoneuvokohtainen.

6.7 Ylimääräiset vaate- ja ravintokustannukset sekä asunnon muutostyöt

Vammaispalveluasetuksen 18 §:n mukaan ylimääräiset vaatekustannukset voidaan korvata osittain tai kokonaan, mikäli vamma tai sairaus aiheuttaa vaatteiden tavanomaista suurempaa kulumista. Lisäksi henkilölle voidaan myöntää edellä mainittua korvausta, mikäli hän ei vammastaan johtuen voi käyttää valmiina ostettavia vaatteita tai jalkineita. Vammaispalveluasetuksen 19 §:n mukaan ylimääräiset erityisravinnosta tai erityisravintovalmisteista johtuvat kustannukset voidaan korvata osittain tai kokonaan. (Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987/759, 18 §, 19 §).

Kunnalta on mahdollisuus saada korvausta asunnon muutostöihin, jotka on tehtävä henkilön sairauden tai vamman vuoksi. Näitä muutostöitä ovat esimerkiksi luiskien rakentaminen ja ovien leventäminen sekä esteiden poistaminen asunnon lähiympäristöstä. Kunnalta voi saada korvauksia myös asuntoon kuuluvien välineiden ja laitteiden, kuten hälytys- ja nostolaitteiden hankinnasta aiheutuviin kohtuullisiin kuluihin. (Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987/759, 12 §).

7 ARJEN TUKIPALVELUT AUTISMIN KIRJON LAPSELLE JA NUORELLE

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987/380 eli vammaispalvelulaki tukee vammaisen lapsen ja nuoren itsenäistä elämää. Laki velvoittaa kuntaa järjestämään erilaisia tukipalveluita, mikäli henkilö sairauden tai vamman vuoksi tarvitsee kyseisiä palveluita arjessa. Näitä palveluita ovat esimerkiksi asumispalvelut ja päivätoiminta.

Laissa potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) 11 §:ssä säädetään potilasasiamiehen antamasta avusta. Potilasasiamies selvittelee potilaan ja hoitohenkilökunnan välisiä ristiriitaisuuksia. Hän auttaa ja ohjaa muistutuksen laadinnassa sekä potilasvahingonkorvauksen haussa. Lisäksi potilasasiamies tiedottaa potilaan asemasta ja oikeuksista sekä edistää potilaan oikeuksien toteutumista. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (2000/812) edistää asiakaslähtöisyyttä ja luottamuksellisuutta asiakassuhteessa. Lisäksi laki edistää sosiaalihuollon asiakkaan oikeutta hyvään ja tasa-arvoiseen kohteluun. Sosiaaliasiamies ja potilasasiamies auttavat asiakkaitaan maksuttomasti erilaisissa tilanteissa, joissa asiakasta on kohdeltu väärin. Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalveluista (19.2.2010/133) on säädetty edistämään vammaisen henkilön mahdollisuuksia elää tasavertaista elämää yhteiskunnassa.

Vammaisella tarkoitetaan vammaispalvelulain 2 §:ssä henkilöä, jolla on vaikeuksia suoriutua päivittäisistä toiminnoistaan vamman tai sairauden vuoksi. Kuntien on järjestettävä vammaispalvelulain 3 §:n mukaan palvelut ja tukitoimet vammaisille lapsille ja nuorille kunnissa esiintyvän tarpeen mukaan (tarveperiaate). (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380.) Autismin kirjon oireyhtymän diagnoosin saaneet lapset ja nuoret tarvitsevat arjen tueksi erilaisia taloudellisia tukitoimia ja kuntoutusta (Hyytiäinen ym. 2009, 48). On tärkeää, että huoltajat saavat mahdollisimman totuudenmukaista tietoa mahdollisista hoito ja kuntoutustoimenpiteistä, erilaisista tukimuodoista sekä heidän mahdollisuuksistaan hoitaa lasta tai nuorta kotona. (Ivanoff ym. 2001, 235.)

7.1 Asumispalvelut autismin kirjon lapsille ja nuorille

Avohuollon eri asumismuotoja järjestetään niissä asuvan nuoren yksilöllisten tarpeiden mukaan, joiden pohjalta määräytyvät myös niissä tarvittava henkilökunta sekä voimavarat. Tuettu asuminen on itsenäistä asumista omassa kodissa, jossa nuori tarvitsee tuki-

henkilön ohjausta ongelmatilanteissa. Autettu asuminen tarkoittaa sitä, että henkilökunta on asukkaan saatavilla ympärivuorokautisesti. Ohjatun asumisen yksikössä puolestaan nuori on muutoin omatoiminen, mutta tarvitsee päivittäisissä toiminnoissaan apua varsinkin aamulla ja illalla. Nuorten asukkaiden elämänrytmiin kuuluu erilaisien tukitoimien avulla järjestetty työtoiminta tavallisessa työpaikassa tai työ- tai päivätoimintakeskuksissa. Asumispalveluihin kuuluu asumisessa tarvittava tuki ja hoiva sekä lähipalveluiden käytössä tarvittava ohjaus. (Kaski ym. 2009, 174.)

Perhehoito puolestaan on kehitysvammaisen hoidon ja asumisen järjestämistä kotinsa ulkopuolelle tai perhehoitokodissa. Perhehoitoa järjestävät kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palvelun tuottaja ja siinä perhehoitaja ja hoidon järjestäjä tekevät keskinäisen hoitosopimuksen. Perhehoito voi olla aikuiselle kehitysvammaiselle vaihtoehtona muulle ympärivuorokautiselle hoidolle. Koti- ja laitoshoidossa oleville on mahdollista järjestää lyhytaikaista perhehoitoa. (Kaski ym. 2009, 343.)

7.2 Päivätoiminta autismin kirjon lapsille ja nuorille

Elämään sisältöä tuova toiminta kuuluu kehitysvammalain mukaisiin palveluihin. Päivähoitoa, koululaisen iltapäivähoitoa sekä toiminnallista valmennusta on järjestettävä päivätoimintana, mikäli kehitysvammaisen asuu omassa kodissa, sijaisperheessä tai erityishuollon asumisyksikössä. Päivätoimintakeskukset tarjoavat itsenäistämisopetusta, päivähoitoa, työharjoittelua ja mielekästä toimintaa ja työtä nuorille ja aikuisille kehitysvammaisille, joille tuottaa vaikeuksia selviytyä vammansa vuoksi tavallisissa työkeskuksissa. Kehitysvammaisten työvalmiudet ja sosiaaliset taidot kehittyvät keskustellen kuntouttavan ja valmentavan toiminnan myötä. (Kaski ym. 2009, 339–340.)

Jatko- ja ammattikoulutukseen sekä vaativampaan työtoimintaan siirtyessä toimintakeskus on monesti lievästi vammaisten välivaihe. Keskuksessa kävijöiden on mahdollista saada itsenäisessä elämässä selviytymistä tukevaa valmennusta myös siinä vaiheessa, kun he siirtyvät autettuun ja ohjattuun asumiseen sekä niissä tarvittaviin taitoihin. Toiminnassa on lisäksi pyrittävä huomioimaan ne terveydenhuollon sekä lääkinnällisen kuntoutuksen palvelut, jotka on mahdollista järjestää samanaikaisesti. (Kaski ym. 2009, 340.)

7.3 Tulkkipalvelut

Tulkkipalveluihin kuuluu esimerkiksi työssä käymisen, opiskelun, asioimisen sekä virkistyksen vuoksi viittomakielellä tai muilla kommunikaatiota selventävillä menetelmillä tapahtuva tulkkaus. Kuulo-, näkö- tai puhevammaisen henkilö voi saada tulkkipalveluja tarvittaessa. Kuulo- ja näkövammaisella on mahdollisuus saada kalenterivuoden aikana vähintään 360 tulkintatuntia ja muilla vaikeavammaisilla vähintään 180 tulkintatuntia. (Laki vammaisten henkilöiden tulkkaukspalveluista 19.2.2010/133)

Kela tuottaa käyttäjilleen maksuttomia tulkkaukspalveluita, joiden myöntämisessä huomioidaan asiakkaan yksilölliset tarpeet. Kela hankkii palvelun muilta palveluntuottajilta tai tuottaa sen itse. Palvelunkäyttäjän kokonaisvaltaiset toivomukset palveluun liittyen on otettava huomioon sitä järjestettäessä. Tulkkaukspalvelun tarpeesta ja vammasta on toimitettava Kelalle asiantuntijan todistus sekä muita lisäselvityksiä, joilla on merkitystä päätökseen. Mikäli henkilön tilanteessa tapahtuu oleellisesti muutoksia, on hänen ilmoitettava niistä välittömästi Kelalle, joka arvioi palvelun tarpeen uudelleen. (Laki vammaisten henkilöiden tulkkaukspalveluista 19.2.2010/133.)

7.4 Lastenneuvola

Lapsen terveyden edistäminen ja fyysisen kasvun ja kehityksen seuraaminen on lastenneuvolan keskeisenä tehtävänä. Lastenneuvolassa tuetaan ja ohjataan perheitä lasta koskevilla asioilla. Neuvolasta annetaan tarvittaessa lähete lääkärin vastaanotolle, psykologille toiminta-, fysio- tai puheterapeutille. Lapsille voidaan suositella ja tarjota erilaisia kuntoutusmuotoja tarpeen mukaan tai lapsi voidaan ohjata jatkoselvittelyjä ja tukijärjestelyjä varten erikoissairaanhoidon piiriin. (Numminen & Sokka 2009, 188.)

Lapsen iän karttuessa on entistä tärkeämpää seurata lapsen psyykkistä, emotionaalista, sosiaalista ja neurologista kehitystä. Myös lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta, lapsen käyttäytymistä, itsesääätelykykyä sekä tarkkavaisuutta havainnoidaan. Viisivuotiaalle lapselle tehdään neuvolatarkastuksessa kattava neurologisen kehityksen arvio. Useilla paikkakunnilla on aloitettu tekemään kattavampia kehitysseurantoja jo neljävuotiaana, koska on alettu tiedostamaan ongelmien varhaisen tunnistamisen merkitys. (Numminen & Sokka 2009, 188.)

7.5 Laitoshoito ja erikoissairaanhoido

Suomessa on 15 erilaista avo- ja laitoshoidon palveluja tarjoavaa tutkimus-, kuntoutus- ja palvelukeskusta, jotka järjestävät pitkäaikaishoitoa sekä tehostettua kuntoutusta. Laitoksissa järjestetään mahdollisimman hyvät ja tarkoituksenmukaiset palvelut sekä asuminen. Valtaosalle kehitysvammaisista ei tällä hetkellä ole mahdollista tarjota muuta asumismuotoa kuin laitoshoito. Laitos-käsite sisältää esimerkiksi tutkimus-, kuntoutus- ja palvelukeskukset sekä hoitokodit, kuitenkin edellyttäen, että he voivat tarjota asiakkailleen kokonaisvaltaista hoitoa sekä hoitoon sisältyy laitoshoidon kuuluvat palvelut. (Kaski ym. 2009, 335.)

Laitoshoito sisältää kaikki erityishuollon palvelut, joita kehitysvammaisen tarvitsee. Tutkimus erityishuollon tarpeen arvioimiseksi, kuntoutuksen suunnittelemiseksi, erityishuolto-ohjelman tai palvelusuunnitelman laatimiseksi voivat olla lyhytaikaiseen laitoshoidon tulon syitä. Pitkäaikaisen sairauden hoito, kuntoutus tai lääketurvallisuuteen liittyvä seuranta sekä levähdystauon antaminen vanhemmalle tai muulle hoitajalle ovat syitä haakeutua lyhytaikaiseen laitoshoidon. (Kaski ym. 2009, 334–335.)

Kaikki palvelut, joita ei voida järjestää harvinaisuutensa tai vaativuutensa vuoksi tarkoituksenmukaisesti terveyskeskuksessa, kuuluvat erikoissairaanhoidon palveluihin. Tähän lakisääteiseen palveluun sisältyy muun muassa lääketieteen ja hammaslääketieteen erikoisalojen mukaiset tutkimukset ja hoidot sekä terveydenhuollon palveluiden lääkinälliseen kuntoutukseen kuuluvat palvelut. (Kaski ym. 2009, 298–299.)

8 POHDINTA

Autismin kirjosta meillä oli vain vähän tietoa, joten halusimme perehtyä tähän aiheeseen paremmin. Yhdistämällä teoretiedon ja autismiosaajien ammattitaidon kasvatimme ammatillista tietouttamme. Vilkan ja Airaksisen (2003, 17) mukaan työelämälähtöinen opinnäytetyö tukee ammatillista kasvua ja näin voi vertailla omia tietoja ja taitoja sen hetkiin työelämän tarpeisiin. Työn tekemisen alkuvaiheissa huomasimme, että autismin kirjon oireyhtymiin perehtyminen syvällisesti oli työssämme tärkeää, jotta opas tulisi palvelemaan huoltajia mahdollisimman tarkoituksenmukaisesti. Teoretiedon vertailu toimeksiantajiemme käytännön tietoihin ja taitoihin auttoi meitä oppaan sisällön tarpeen selvittämisessä.

Opinnäytetyön työstämisessä tuli vaihteita, joissa pohdimme, oliko suunnitelma palveluoppaan sisällöstä käytännössä palveleva. Silloin paikallaan oli ohjaavan opettajan antama tuki. Myös toimeksiantajamme antoivat meille palveluoppaan sisällön muutos- ja lisäysohjeita. Toimeksiantajamme toivoivat, että saisimme sisällytettyä oppaaseen autismin kirjon lapsille ja nuorille kuuluvat palvelut, etuudet ja tukitoimet aina diagnoosin saannista täysi-ikäisyyteen saakka.

Opinnäytetyön tekeminen on kasvattanut meidän paineensietokykyä, järjestelmällisyyttä, pitkäjänteisyyttä ja yhteistyökykyä. Työn tekeminen on lisännyt meidän kykyä vastaanottaa rakentavaa ja kielteistä palautetta. Vaikka opinnäytetyömme ei aina ole edennyt aikataulumme mukaisesti, olemme silti jatkaneet sen tekoa kärsivällisesti eteenpäin.

Näin pitkän prosessin eteenpäin vieminen vaatii tiivistä yhteistyötä ja erimielisyyksiä syntyä väistämättä. Myös ongelmanratkaisukyky ja perustelutaidot ovat kehittyneet tämän prosessin myötä, esimerkiksi näkemuserotilanteissa. Yhteistyötaitomme kehittyivät ja oppimme tunnistamaan toistemme heikkoudet ja vahvuudet. Hyödynsimme opinnäytetyömme tekemisessä tunnistamiamme vahvuuksia. Olemme päässeet työstämisen loppuvaiheessa nopeasti yhteisymmärrykseen eri tilanteissa. Koko prosessin ajan olemme sovittaneet aikataulumme yhteen niin, että olemme voineet työskennellä yhdessä. Etenkin loppuajasta teimme työtämme hyvin tiiviissä tahdissa.

Mielestämme jatkotutkimusaiheena voisi olla esimerkiksi palveluoppaan toimivuus käytännössä. Sen voisi toteuttaa laadullista tutkimusmenetelmää hyödyntäen, haastatteleamalla oppaan käyttäjäkohderyhmää palveluoppaan toimivuudesta käytännössä. Oppamme ajantasaisuutta jatkossa heikentää muuttuvat yhteystiedot, joka vähentää sen uskottavuutta tulevaisuudessa. Taloudellisten ja muidenkin tukipalveluiden sekä lainsäädännön muutokset ovat aiheuttaneet paljon korjauksia työhömmе jo työstämisvaiheessa, ja lisäksi nuo muutokset ovat vaikeuttaneet tiedonkeruuta sekä vaatineet meiltä aktiivista ajantasaisten lähteiden etsimistä ja seuraamista. Oppaan päivittäminen ajantasaiseksi voisi myös olla tutkimusaiheena tulevaisuudessa.

8.1 Palveluoppaan tarkoitus ja tavoitteet

Suomen perustuslaki velvoittaa 19.3 §:ssä turvaamaan riittävät sosiaali- ja terveystalut niin, että jokaisella kansalaisella on oikeus elää yhteiskunnassa täysipainoista elämää sairaudesta, vammasta tai muusta toimintarajoitteesta huolimatta (Rakenteet, avuttomuus ja lainsäädäntö 2009, 38). Vaikeavammaisille henkilöille on olemassa monenlaisia tukitoimia ja palveluita sekä näihin liittyviä hoito-, koulutus-, kuntoutus- sekä palvelusuunnitelmia, jotka ovat vammaispalvelulain nojalla heille turvattu. Palvelut, kuntoutuksset ja taloudelliset tuet sekä niiden suunnitelmat ovat hyvin vaihtelevia, ja aiheuttavat hämmennystä vaikeavammaisten henkilöiden huoltajille. Vastuuorganisaatioita ei ole määritelty laissa erikseen, joten palvelut ovat hajanaisia. (Hyytiäinen ym. 2009, 47.) Oppinäytetyömme tarkoituksena oli tehdä käytännöllinen palveluopas autismin kirjon diagnoosin saaneen lapsen ja nuoren huoltajille. Yhdistimme palveluoppaassamme tiedot hajanaisista palveluista ja tuista yhtenäiseksi kokonaisuudeksi.

Perehdyimme tutkittua tietoa hyödyntäen vanhempien kokemuksiin vammaisen lapsen vanhemmuudesta. Tutkimukset auttoivat meitä ymmärtämään, millaisia arjen haasteita lapsen autistisuus tuo mukanaan perheen elämään. Tonttila (2006, 100–101) on tutkinut, miten äidit ovat kokeneet vanhemmuuden lapsensa vamma diagnoosi varmistuttua. Tutkimustulosten mukaan äideillä oli huoli ja pelko lastensa tulevaisuudesta, ja varsinkin siitä, joutuvatko he loppuelinikänsä hoitamaan lastaan kotonaan.

Tonttilan (2006, 100–101) mukaan äidit alkavat pohtia lapsensa tulevaisuutta heti lapsen diagnoosin saannin jälkeen. Mitä tuntemattomampi vammaisuus on äideille, sitä enemmän heillä on kysymyksiä vammaisuudesta. Nämä tutkimustulokset motivoivat meitä opinnäytetyön tuotoksen tekemisessä ja vakuuttivat meidät palveluoppaan tarpeellisuudesta käytännössä. Tavoitteenamme on, että palveluopas helpottaisi kohderyhmäämme löytämään ja hahmottamaan erilaiset arkea helpottavat tukipalvelut selkeämmin. Oppaan käyttäjäkohderyhmämme on autismin kirjon kuuluvien lasten ja nuorten huoltajat.

8.2 Palveluoppaan toteutuksen vaiheet

Työmme on toteutettu toiminnallisena opinnäytetyönä. Toiminnallinen opinnäytetyö on käytännöllinen ja työelämälähtöinen, ja se voidaan alasta riippuen toteuttaa esimerkiksi ammatilliseen käyttöön suunnattuna opastuksena tai ohjeena (Vilkka & Airaksinen 2003, 8-10). Toiminnalliseen opinnäytetyöhön kuuluu kaksi osaa, jotka ovat toiminnallinen osuus ja prosessin dokumentointi ja arviointi eli opinnäyteraportti. Opinnäytetyöraportti on kuin kertomus, jossa juoni etenee vaihe vaiheelta aiheen löytymisestä aina produktin valmistumiseen saakka. (Vilkka & Airaksinen 2003, 82–83.)

Ylä-Savon autismi osaajien moniammatillinen työryhmä, eli Autti-työryhmä teki toimeksiannon Savonia-ammattikorkeakoululle keväällä 2009. Autti-työryhmällä oli tarve palveluoppaasta autismin kirjon oireyhtymän diagnoosin saaneiden lasten ja nuorten huoltajille Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän kuntien alueelle. Löysimme aiheemme ideapoolista, jonka jälkeen otimme yhteyttä toimeksiantajaamme.

Opinnäytetyömme suunnittelu alkoi elokuussa 2009, kun tapasimme toimeksiantajaryhmämme ensimmäistä kertaa ja selvitimme, mitä tehtäviimme kuuluu. Kyseisessä palaverissa kävimme läpi toimeksiantajiemme kanssa tulevan palveluoppaan sisältöä, kohderyhmää ja työn tarvetta. Ideaseminaarin esittelimme marraskuussa 2009, jolloin aiheemme autismin kirjon palveluoppaasta hyväksyttiin.

Ennen suunnitelman työstämistä koimme tarvetta tutustua käytännössä autististen lasten tai nuorten ympäristöihin. Otimme yhteyttä Ylä-Savon Kirkonsalmen autismityöryhmään, ja sovimme tapaamisen. Siellä meille kerrottiin struktuurin merkityksestä autistisen lapsen ja nuoren henkilön elämässä. Tutustuimme myös lisämessä sijaitsevaan Malminrannan päiväkodin integroidun erityisryhmän ja esikoulun toimintaan sekä tiloihin päivävierailulla. Malminrannan päiväkodin erityisryhmän ohjaajalta saimme monipuolista tietoa esimerkiksi autistisen lapsen opetukseen liittyvistä tukitoimista.

Vuoden vaihteen jälkeen aloimme työstää opinnäytetyömme toimintasuunnitelmaa, jossa pohdimme tarkemmin työmme tarkoitusta ja tavoittoa. Toimeksiantajiemme kanssa meillä oli tapaamisia, joissa kävimme läpi työmme sen hetkistä tilannetta. Palveluoppaan sisällön suunnittelussa, oli otettava monipuolisesti huomioon lapsen ja nuoren elämänkaareen kuuluvat palvelut. Aluksi ajattelimme yhdistää kaikki palvelun tarjoajien yhteystiedot luettelotyyliisesti oppaan loppuun. Lopulta kuitenkin selkeytimme oppaan sisällön niin, että yhdistimme teoritiedon ja yhteystiedot kustakin autismin kirjon lapsen ja nuoren tarvitsemasta palvelusta peräkkäin. Oppaan yhteystiedot ovat pääasiassa Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän kuntien alueelta. Suunnitelmaseminaari meillä oli lokakuussa 2010, ja opinnäytetyön suunnitelma hyväksyttiin joulukuussa.

Ikävalko (1995, 35) on tehnyt kirjan *Painotuotteen tekijän käsikirja*, jossa on käytännöllistä tietoa sisällön suunnittelemisesta, painotuotteen yleisilmeestä sekä esimerkkejä tekemisen vaiheista. Ikävalkon kirjassa painotetaan kirjaamaan jopa itsestään selvyydeltä tuntuvat yhteiset linjaukset sisällön suunnittelusta, koska tämän kaltaisia painotuotteita tehtäessä tehtävä helposti laajenee ja menettää selkeät rajat. Tätä teosta hyödynsimme oppaan teon eri vaiheissa. Palveluoppaan tekstin fonttityyppi on Cambria ja fonttikoko on 14, jotta teksti olisi mahdollisimman selkää ja helppolukuista. Yhteystiedot on eritelty omiin lokeroihinsa, ja niiden fonttikoko on 12.

Kuvat oppaaseen ideoimme yhdessä ja kuvat on otettu Malminrannan päiväkodissa. Kuvat on ottanut mediatekniikan insinööri Jussi Ylitalo. Kuvien saaminen oppaaseen vaati meiltä aikaa suunnitteluun ja kuvauspaikan järjestämiseen. Olimme yhteyttä Malminrannan päiväkotiin, ja kävimme tutustumassa ennen kuvausta tiloihin. Haasteellista oli sovittaa esimerkiksi kuvaajan ja meidän aikataulut yhteen. Kuvausluvan meille antoi suullisesti Malminrannan päiväkodin johtaja.

Oppaan painamiseen liittyen otimme yhteyttä Salmituotteeseen, joka on lisämessä sijaitseva monitoimikeskus. Esitimme heille tarpeemme oppaan painamisesta. Oppaan painotuotekoko on A5 ja sivuja siihen tulee 59. Näillä tiedoilla muodostui oppaan kappalehinta. Opasta on tarkoitus painaa yksi kappale jokaiseen Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän kunnan alueella sijaitsevaan neuvolaan, päiväkotiin ja kouluun. Oppaasta tulee Pdf-tiedosto internetiin Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän kotisivuille ja kuntayhtymän kotisivujen päivittäjä hoitaa oppaan päivityksen.

8.3 Rajaamisen haasteet

Aluksi työn rajaaminen tuntui selkeältä ja yksinkertaiselta palveluiden ja etuuksien valtavasta määrästä huolimatta. Työn edetessä suurimmaksi haasteeksi nousi opinnäytetyön sisällön rajaaminen. Pian huomasi, että suunnitelma alustavasta sisällysluettelosta ei ollut toimiva. Alkuperäiseen sisältöön tuli paljon muutoksia työn edetessä. Annoimme palveluoppaan raakaversioon luettavaksi myös ulkopuolisille henkilöille, ja muokkasimme oppaan sisältöä vielä tekemisen loppuvaiheessakin. Kärsivällisyyttämme koeteltiin eniten tilanteissa, joissa omasta mielestämme valmiiseen oppaaseen tuli korjaus- ja muutosehdotuksia.

Monien muutosten ja korjausten jälkeen oppaan lopullinen sisältö muotoutui. Palvelut ja etuudet jaoteltiin selkeästi sosiaali- ja terveydenhuollonpalveluihin, sivistyspalveluihin, Kelan etuuksiin ja niin edelleen. Oppaan asiasisältö tiivistettiin mahdollisimman ymmärrettävään ja luettavaan muotoon. Tiivistäminen oli haastavaa, sillä asia menetti helposti merkityksensä. Oppaan palvelut ja etuudet etenevät ikäjärjestyksessä diagnoosin saamista täysi-ikäisyyteen saakka, näin ne ovat selkeässä järjestyksessä.

Koimme, että laajuuden ja työmäärän vuoksi oppaasta olisi voinut tehdä kaksi opinnäytetyötä, kuten palveluopas autismin kirjon lasten huoltajille ja palveluopas autismin kirjon nuorten huoltajille. Aiheen laajuudesta huolimatta saimme oppaan tekstin tiivistettyä lukijalle ymmärrettävään muotoon, ja olimme tyytyväisiä lopputulokseen.

8.4 Luotettavuus

Tiedonkeruu on ollut keskeisin tehtävämme koko palveluoppaan työstämisen ajan. Lähteinä olemme käyttäneet monipuolisesti erilaisia materiaaleja, kuten esimerkiksi kirjoja, raportteja, tutkimuksia, sähköisiä aineistoja sekä esitteitä. Myös Vilkka ja Airaksinen (2003, 76–77) painottavat, että lähteiden on oltava työtä palvelevia, ja erilaisten lähdeaineiden käyttö on työn teossa suotavaa.

Teoriatietoon perehtyen selvitimme millaisia ongelmia ja yhteiskunnallisia haasteita autismin kirjon diagnoosin saanut lapsi tai nuori sekä heidän huoltajat kohtaavat arjessa. Lähdeaineistomme ovat pääasiassa suomenkielisiä, mutta löysimme muutaman englanninkielisen teoksen, joita hyödynsimme työssämme. Löysimme erilaisia oppaita aiheestamme, joita ovat koonneet niin järjestöt kuin opiskelijatkin opinnäytteinä erilaisista näkökulmista.

Säännöllinen oman alan kirjallisuuden seuraaminen auttaa pysymään ajan tasalla lähteiden suhteen. Ajantasainen sekä tunnetun alan asiantuntijan tekemä lähde on luotettava. Vilkan ja Airaksisen (2003, 72) mukaan tekijän auktoriteetin ja tunnettuuden alalla voi tunnistaa siitä, että nimi esiintyy toistuvasti eri teoksissa. Olemme seuranneet autismin kirjoon liittyvää kirjallisuutta lähes parin vuoden ajan aktiivisesti. Olemme havainneet esimerkiksi Christopher Gillbergin, Sari Kujanpään ja Kyllikki Kerolan esiintyvän toistuvasti useissa autismin kirjoon liittyvissä teoksissa tekijöinä, jonka perusteella olemme päättelleet heidän olevan alansa tunnettuja ja auktoriteettisia henkilöitä. Olemme käyttäneet työssämme myös paljon Kasken, Mannisen ja Pihkon teosta *Kehitysvammaisuus*, josta on löytynyt monipuolisesti ajantasaista tietoa esimerkiksi vammaisille henkilöille tarkoitetuista palveluista ja etuuksista.

Lainsäädännön ja Kelan etuuskien avaaminen oppaassa oli haastavaa. Näiden tietojen luotettavimmat ja ajantasaisimmat tiedot oli saatavilla sähköisistä lähteistä kuten, Finlex-Valtion säädöstietopankkia ja Kelan internet-sivut. Työskentelymme aikana vammais-palvelulaissa oli juuri murros ja muutosvaihe, jonka vuoksi lähteiden ajantasaisuutta oli seurattava tarkkaan. Myös muiden lähteiden käytössä tarkastelimme lähteiden ajantasaisuutta. Olemme välttäneet toissijaisten lähteiden käyttöä työssämme, koska niiden käyttäminen kasvattaa Vilkan ja Airaksisen (2003, 73) mukaan riskejä tiedon muuttumiseen.

Oppaan teossa oli monta eri vaihetta ja useita tapaamisia eri tahojen kanssa. Lisäksi olimme yhteydessä niin puhelimitse kuin sähköpostitsekin eri henkilöiden kanssa, saaden tärkeää ja tarpeellista tietoa oppaan tekemiseen liittyen. Yhteystietojen ajantasaisuuden selvitimme puhelimitse.

LÄHTEET

Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista L

18.9.1987/759. Finlex. Lainsäädäntö [viitattu 25.1.2011]. Saatavissa:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870759>

Autoverolaki L 29.12.1994/1482. 2010. 50–51§. Finlex. Lainsäädäntö [viitattu

7.12.2010]. Saatavissa:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19941482>

Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa. 2007. *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet.*

Sosiaali- ja terveysalan tutkimus ja kehittämiskeskus Stakes. Oppaita 56. Vaajakoski:

Gummerus Kirjapaino Oy.

From, K., Jylhä, I., Lämsä A.-L., Murto, P. Niemistö, R. & Pirilä-Tarkiainen H. 2007. Kou-

lupolulla kaikki tarvitsevat tukea. Teoksessa Ikonen, O. & Virtanen, P. (toim.). *Eriäinen*

oppija – yhteiseen kouluun. Juva: WS Bookwell Oy, 25–49.

Gillberg, C. 1999a. *Autismi ja autismin sukuiset häiriöt lapsilla, nuorilla ja aikuisilla.* Hel-

sinki: Hakapaino Oy.

Gillberg, C. 1999b. *Nörtti, nero vai normaali? Aspergerin oireyhtymä lapsilla, nuorilla ja*

aikuisilla. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Hyytiäinen, M., Kokko, L., Mäki, M., Pietiläinen, E. & Virtanen, P. 2009. *Vaikeavammais-*

ten oppilaiden opetus. Esiopetuksesta peruskoulun päättymiseen. Helsinki: Solver Pal-

velut Oy.

Ikävalko, E. 1995. *Painotuotteen tekijän käsikirja.* Tampere: Tammer-Paino Oy.

Ivanoff, P., Kitinoja, H., Rahko, R., Risku, A. & Vuori, A. 2001. *Hoidatko minua? Lapsen,*

nuoren ja perheen hoitotyö. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Kaski, M. (toim.), Manninen, A. & Pihko, H. 2009. *Kehitysvammaisuus.* Helsinki: WSOY

Oppimateriaalit Oy.

Kelan lapsiperhe-etuudet. 2009. *Kelan tilastollinen vuosikirja 2008.* Kansaneläkelaitos.

Vammala: Vammalan kirjapaino Oy, 251–267.

Kelan vammaisetuudet. 2009. *Kelan tilastollinen vuosikirja 2008*. Kansaneläkelaitos. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy, 115-126.

Kerola, K., Kujanpää, S. & Timonen, T. 2009. *Autismin kirjo ja kuntoutus*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kiiltomäki, E., Noppari, A. & Pesonen, A. 2007. *Mielenterveystyö perusterveydenhuollossa*. Helsinki: Tammi Oy.

Kosonen, K. 2010. Yhdenvertaisuus ja syrjiminen. Teoksessa Nyman, A & Westermarc, R. *Esteetön korkeakouluopiskelu*. [verkkojulkaisu] Opetushallitus [viitattu 4.1.2011]. saatavissa: http://www02.ooph.fi/koulutusoppaat/Esteeton_opas.pdf

Kujanpää, S. & Norvapalo P. 1998. *Ensitieto autismista*. Haukkarannankoulu, Autistien palvelukeskus. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Kukkurainen, M.-L. 2007. *Vertaistuki ja tukihenkilötoiminta*. Duodecim. Terveyskirjasto [viitattu 25.1.2011]. Saatavissa: http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=reu00322

Kuljetuspalvelut vaikeavammaisille. 2009. Sosiaali- ja terveysministeriö. Etusivu > Sosiaali- ja terveyspalvelut > Vammaispalvelut > Kuljetuspalvelut [viitattu 22.11.2010]. Saatavissa: <http://www.stm.fi/vammaispalvelut/kuljetuspalvelut>

Kuntoutus. 2010. Kela [viitattu 8.11.2010]. Saatavissa: <http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/160801094743EH?OpenDocument>

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519. Finlex. Lainsäädäntö [viitattu 14.10.2010]. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519>

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista L 17.8.1992/785. Finlex. Lainsäädäntö [viitattu 14.3.2011]. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1992/19920785>

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista L 22.9.2000/ 812. Finlex. Lainsäädäntö [viitattu 21.1.2011]. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>

Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta L 2010/133. Kela. Lakipalvelu [viitattu 21.1.2011]. Saatavissa: <http://www.edilex.fi/kela/fi/lainsaadanto/20100133>

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista L 3.4.1987/380. Finlex. Lainsäädäntö [viitattu 14.10.2010]. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870380>

Lapsuusiän autismin piirteitä. 2007. *Lapsuusiän autismi - Ensiopas perheille*. Vammaispalvelujen turvaaminen rakennemuutoksen oloissa – hanke, autismiosio. [verkkopublication] Autismi- ja Aspergerliitto, Aune-hanke ja Vaalijalan kuntayhtymä [viitattu 13.9.2010]. Saatavissa: <http://www.autismiliitto.fi/files/519/Ensiopas.pdf>

Lapsuusiän autismi. 2010. Duodecim. Terveyskirjasto [viitattu 8.11.2010]. Saatavissa: http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=Ilt01871

Lumsden, E. & Doyle, C. 2009. Working with families. Teoksessa Waller, T. (toim.). *An introduction to early childhood*. Padstow, Cornwall: TJ International.

Meadows, S. 2010. *The Child as Social Person*. New York: Routledge Taylor & Francis Group.

Numminen, H. & Sokka, L. 2009. *Lapsellani on oppimisvaikeuksia*. Juva: WS Bookwell Oy.

Palvelusuunnitelma. 2009. Vernerit – kehitysvamma-alan verkkopalvelu. Etusivu > Sosiaaliturva > Palvelusuunnitelma. [viitattu 10.1.2011]. Saatavissa: <http://verneri.net/yleis/sosiaaliturva/palvelusuunnitelma.html>

Ozonoff, S., Dawson, G. & McPartland, J. 2009. Aspergerin syndrooma ja hyväntasoinen autismi -opas vanhemmille. Kuopio: UNIpress Suomi

Rakenteet, avuttomuus ja lainsäädäntö. 2009. Sosiaali- ja terveydenhuollon ulkopuoliset tekijät -työryhmä. Raportti II. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Rettin oireyhtymä. 2008. [verkkajulkaisu] Autismi- ja aspergerliitto ry. [viitattu 18.1.2010]. Saatavissa: <http://www.autismiliitto.fi/files/553/Rett7nettipainos.pdf>

Räisänen, A. & Väättäin, I. 1986. *Kasvun aika. Vammaisen lapsen perheen kriisi*. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Siirtymävaiheet päivähoitoon, esiopetukseen ja kouluun 2009. *Autismin kirjon henkilöiden elämän siirtymävaiheet "aukes"*. Käsikirja työntekijöiden käyttöön. Pakki-hanke. [verkkokirja] Vaasa: Waasa Graphics Oy [viitattu 14.10.2010]. Saatavissa: http://www.eskoo.fi/documents/Valmis%20kirja.Ty%C3%B6ntekij%C3%A4lle_low.pdf

Suviaro-Laukka, K. 2004. Käsityksiä perhetyöstä ja sen menetelmistä. Teoksessa Puroila, A.-M. (toim.). *Kehittyvä perhehoitotyö*. Oulu: Oulun kaupungin painatuskeskus, 99-105.

Terveystieteiden tutkimuskeskus. 2010. Sosiaali- ja terveysministeriö. Etusivu > Sosiaali- ja terveyspalvelut > Asiakasmaksut > Terveystieteiden tutkimuskeskus [viitattu 11.10.2010]. Saatavissa: http://www.stm.fi/sosiaali_ja_terveyspalvelut/asiakasmaksut/terveystieteiden_tutkimuskeskus

Tieliikennelaki L 3.4.1981/267. 2010. 28§ b. Finlex. Lainsäädäntö [viitattu 7.12.2010]. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1981/19810267>

Tonttila, T. 2006. *Vammaisen lapsen äidin vanhemmuuden kokemus sekä lähiympäristön ja kasvatuskumppanuuden merkitys*. Helsingin yliopisto, Soveltavan kasvatustieteen laitos. Väitöskirja.

Vammaistuet ja -palvelut. 2010. Kansaneläkelaitos. Etusivu > Vammaistuet [viitattu 29.9.2010]. Saatavissa: <http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/150801124859EH?OpenDocument>

Viljamaa, J. 2009. *Mitä minä teen tämän lapsen kanssa? Haastavan lapsen kasvatusta*. Juva: WS Bookwell Oy.

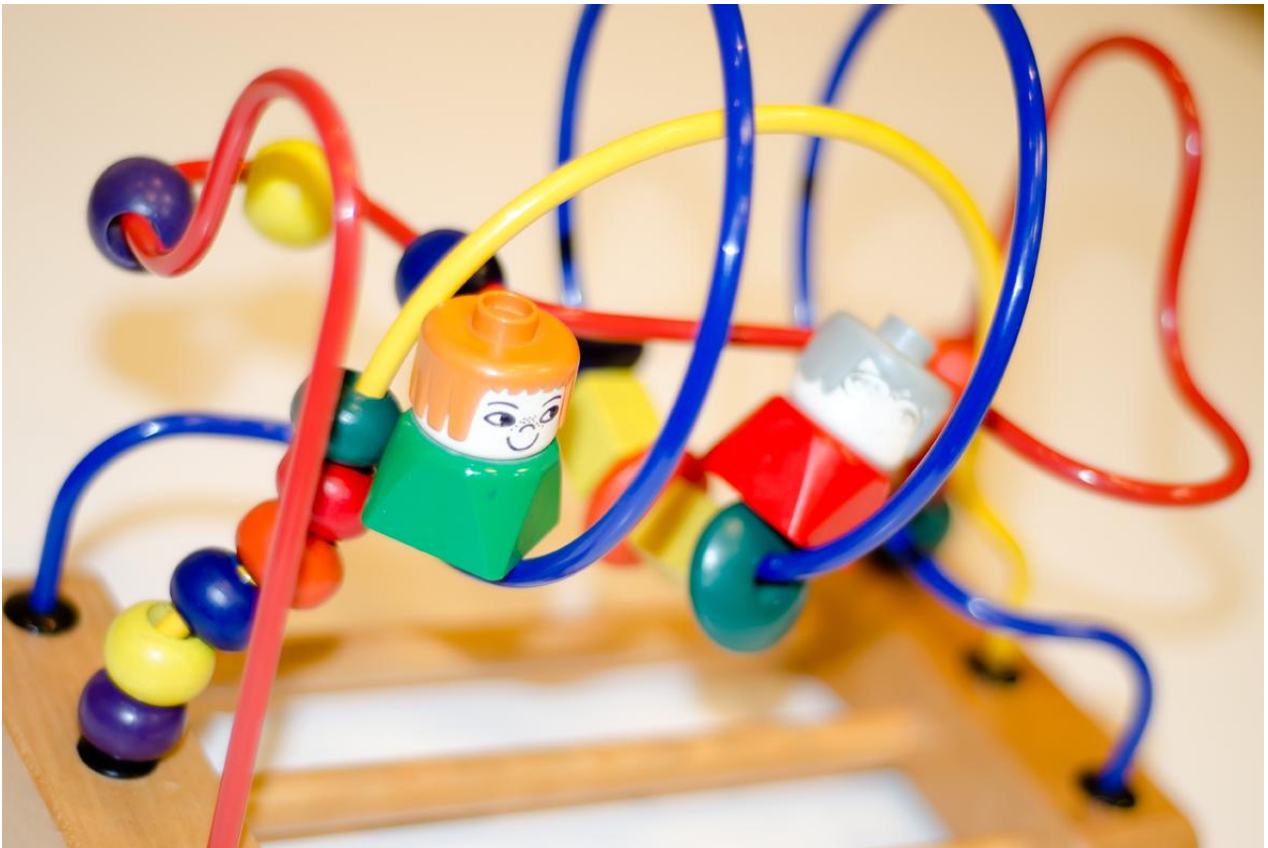
Vilkka, H. & Airaksinen, T. 2003. *Toiminnallinen opinnäytetyö*. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Virpiranta-Salo, M. 1992. *Vanhemmuus pienen vammaisenlapsen perheessä*. Jyväskylän yliopisto. Erityispedagogiikan laitos. Research reports N:O 37.

Vuorinen, M., Särkelä, R., Perälä, A., Peltosalmi, J., Peisa, L. Londen, P. & Eronen, A. 2005. *Vertaansa vailla. Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä*. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy

PALVELUIDEN PYÖRTEISSÄ

Palveluopas autismin kirjon lasten ja nuorten huoltajille

Mervi Niiranen & Mirjam Pykäläinen

Savonia-ammattikorkeakoulu, Iisalmen yksikkö

Tekijät:

sairaanhoitajaopiskelijat Mervi Niiranen & Mirjam Pykäläinen

Savonia-ammattikorkeakoulu, Iisalmen yksikkö

Toimeksiantaja: Ylä-Savon Autti-työryhmä

Kuvat: Jussi Ylitalo

Kuvauspaikka: Malminrannan päiväkot

HYVÄ LUKIJA

Tämä palvelu-opas on tehty opinnäytetyön tuotteena, ja on valmistunut vuonna 2011. Palveluopas on tehty yhteistyössä toimeksiantajamme Ylä-Savon autismi osaajien moniammatillisen työryhmän eli Autti-ryhmän kanssa Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän alueelle.

Tämän oppaan tarkoitus on auttaa autismin kirjon lapsen ja nuoren huoltajia löytämään tietoja esimerkiksi arkea tukevista taloudellisista tuista ja palveluista. Autismin kirjioon (Autismispektri) kuuluu lapsuusiän autismi, Aspergerin oireyhtymä, Rettin oireyhtymä, disintegratiivinen kehityshäiriö ja epätyypillinen autismi, joita esiintyy erimuotoina (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 107).

Autismin kirjon lasten ja nuorten arjen tukemiseen liittyy monenlaisia kustannuksia, jotka koostuvat muun muassa kuntoutuksista ja julkisen sektorin palveluista. Kuitenkin niiden hakeminen huoltajille on haastavaa, sillä palvelut ovat hajanaisia ja taloudelliset tuet on haettavissa monista eri organisaatioista. Tähän oppaaseen olemme koonneet tietoa tärkeimmistä autismin kirjon lasten ja nuorten arkea tukevista lakisääteisistä palveluista ja taloudellisista tuista, läpi lapsuuden ja nuoruuden. Palvelut ja niiden tarve riippuu autistisuuden asteesta. Oppaaseen on lisäksi liitetty Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän kuntien alueen yhteystietoja palveluiden tuottajista ja yhteyshenkilöistä. Toivomme, että saatte oppaasta paljon hyödyllistä tietoa arjen sujuvuutta helpottamaan.

Sisältö:

HYVÄ LUKIJA.....	5
AUTISMIN KIRJO JA KUNTOUSTUSTYÖTÄ TUKEVAT SUUNNITELMAT.....	8
Hoitosuunnitelma ja kuntoutussuunnitelma.....	9
Palvelusuunnitelma.....	10
Yksilöllinen varhaiskasvatussuunnitelma.....	10
Henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma.....	11
Erityishuolto-ohjelma (EHO).....	12
SIVISTYSPALVELUT AUTISMIN KIRJON LAPSELLE JA NUORELLE.....	13
Erityislapsen päivähoito.....	16
Erityisopetus perusopetuksessa.....	18
Koululaisten iltapäivätoiminta.....	19
Jatkokoulutus erityistuen tarpeen nuorelle.....	20
Valmentava ja kuntouttava opetus.....	20
Esteettömyys opinnoissa.....	22
AUTISMIN KIRJON LAPSEN JA NUOREN ARKEA TUKEVAT TALOUDELLISET ETUUDET.....	25
Kelan vammaistuet.....	25
Pienten lasten hoitotuet.....	27
Erityishoitoraha ja nuorten kuntoutusraha.....	28
Ylimääräiset vaate- ja ravintokustannukset.....	29
ARJEN TUKIPALVELUT AUTISMIN KIRJON LAPSELLE JA NUORELLE.....	32
Päivätoiminta.....	36
Henkilökohtainen apu.....	37
Kuljetuspalvelut.....	37
Tulkkipalvelut.....	38
Laitoshoido ja erikoissairaanhoido.....	43

KOLMAS SEKTORI AUTISMIN KIRJON LAPSEN JA NUOREN PERHEEN TUKENA	
.....	44
Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL).....	45
Kehitysvammaisten Tukiliitto ry.....	46
Kehitysvammaisten Palvelusäätiö.....	47
Autismi- ja Aspergerliitto ry.....	47
Valtakunnallinen vammaisneuvosto (VANE).....	48
LÄHTEET.....	49
MUISTIINPANOT.....	53

AUTISMIN KIRJO JA KUNTOUSTUSTYÖTÄ TUKEVAT SUUNNITELMAT

Mahdollisimman varhaisessa vaiheessa tehty diagnoosi voi olennaisesti auttaa autismin kirjon lapsen ja nuoren toiminnallisuuteen, sillä varhaiskuntoutuksella tuetaan arjessa pärjäämistä (Kaski ym. 2009, 107). Autismin kirjon oireyhtymät ovat neurobiologisia keskushermoston kehityshäiriöitä, ja niitä ovat

- lapsuusiän autismi ja epätyypillinen autismi
- Aspergerin oireyhtymä
- Rettin oireyhtymä
- disintegratiivinen kehityshäiriö.

Autistisista henkilöistä noin 80 % on kehitysvammaisia, ja yleisemmin autismin kirjo on diagnosoitu pojilla. Autismin kirjossa esiintyy erilaisia sosiaalisen kehityksen pulmia ja kommunikointihäiriöitä. Myös aistien toiminnot ja käyttäytyminen voi olla poikkeavaa. Näitä tyypillisimpiä poikkeavuuksia esiintyy kaikissa autismin kirjon oireyhtymissä. (Kaski ym. 2009, 107–108.)

Autismin kirjon lapsen ja nuoren kuntoutuksen suunnittelun pääperiaatteena on jatkuvuus, jossa huomioidaan lapsen ja nuoren koko elämänkaari siirtymävaiheineen. Moniammatillinen työryhmä tukee huoltajia kuntoutuksessa sekä toimii tiiviissä yhteistyössä heidän kanssaan. Parhaimmillaan moniammatillisen työryhmän ja huoltajien välinen yhteistyö on mutkatonta elämän eri vaiheissa. (Kerola ym. 2009, 232–233.)

Hoitosuunnitelma ja kuntoutussuunnitelma

Hoito- ja kuntoutussuunnitelmat ovat lapsen tai nuoren hoitoon ja kuntoutukseen osallistuville merkityksellisiä työvälineitä. Suunnitelmien yksityiskohdista on annettava tietoa myös vanhemmille ja omaisille. Mikäli kuntoutus on pääasiassa kotona tapahtuvaa, on kuntoutusryhmän ohjaus sekä palvelu- ja avohuollonohjaajan tuki keskeisessä asemassa. Hoitosuunnitelma on hoitotyössä käytettävä työväline, johon lapsen tai nuoren yksilölliset tarpeet, hoidon tavoitteet, suunniteltu hoito sekä hoidon toteutus ja arviointi kirjataan. Hoitotyön hoitosuunnitelmiin kirjataan lisäksi konkreettiset ja yksilölliset tavoitteet, jotka kuntoutukselle asetetaan. (Kaski ym. 2009, 250, 253).

Kuntoutussuunnitelma on yhteenveto kuntoutuskokonaisuudesta. Kuntoutussuunnitelman laadinnasta vastaa psykologi, lääkäri ja sosiaalityöntekijä yhteistyössä kuntoutujan ja hänen huoltajiensa kanssa. Kuntoutuksen suunnitteluun voivat osallistua lapsen ja nuoren elämänvaiheesta ja toimintarajoitteista riippuen esimerkiksi päivähoitaja, kiertävä erityislastentarhanopettaja, erityisopettaja, toiminta- tai puheterapeutti, lääkintävoimistelija, työohjaaja tai päivä- tai työtoiminnanohjaaja. Mikäli kuntoutustarpeisiin tulee olennaisia muutoksia, tulee kuntoutussuunnitelma tarkastaa siinä hoitopaikassa, missä lapsen tai nuoren hoitovastuu käytännössä sillä hetkellä on. (Kaski ym. 2009, 249, 252–253.)

Palvelusuunnitelma

Palvelusuunnitelma laaditaan yksilöllisesti kunnan sosiaaliviranomaisen kanssa ja siihen kirjataan, millaista tukea ja kuntoutusta lapsi tai nuori tarvitsee selviytyäkseen arjesta. Lisäksi suunnitelmaan kirjataan lapsen tai nuoren olemassa olevat tuki- ja kuntoutuspalvelut sekä arviot niiden toimivuudesta. Palvelusuunnitelman sisältö voi vaihdella. (Palvelusuunnitelma 2009.)

Palvelusuunnitelman tekeminen aloitetaan ottamalla yhteyttä kunnan sosiaalityöntekijään. Ennen yhteydenottoa on hyvä tutustua palvelusuunnitelmalomakkeeseen, ja miettiä millaiset tuki- ja kuntoutuspalvelut palvelisivat arjessa parhaiten. Lapsen tai nuoren omat mielipiteet huomioidaan palvelusuunnitelmaa laadittaessa. Lisäksi palvelusuunnitelmaan voidaan kirjata lapsen tai nuoren tukiverkostot, esimerkiksi päiväkotit, koulu ja vapaa-ajan toiminnot. (Palvelusuunnitelma 2009.)

Yksilöllinen varhaiskasvatussuunnitelma

Yksilöllistetyssä varhaiskasvatussuunnitelmassa (VASU) huomioidaan lapsen tuen järjestäminen ja määritellään lapsen tuen tarve. Tuki järjestetään lapselle varhaiskasvatustilanteiden eli päivähoiton ja esikoulun yhteydessä. Tuen suunnittelu aloitetaan selvittämällä lapsen vahvuudet ja kiinnostuksen kohteet. (Eriytynen tuki varhaiskasvatuksessa 2007, 36.)

Yksilölliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan, kuinka lapsen varhaiskasvatus ja yksilöllinen ohjaus käytännössä sovitetaan yhteen. Muutokset ympäristössä ja kasvatuksessa toteutuvissa toiminnoissa lisätään myös yksilölliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Se auttaa sovittamaan lapselle laaditut kasvatus- ja kuntoutus- sekä lapsen esiopetuksen suunnitelmat yhtenäiseksi kokonaisuudeksi ja siitä on lapselle hyötyä siirtymävaiheissa. Esimerkiksi päivähoidon, esiopetuksen ja koulun alkaessa tuen jatkuvuudesta voidaan huolehtia paremmin. (Erytynen tuki varhaiskasvatuksessa 2007, 36.)

Henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma

Henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS) laaditaan kirjallisena yhteistyössä oppilaan, opettajien ja mahdollisesti oppilaan huoltajien sekä oppilashuollon asiantuntijoiden kesken. HOJKS:n tarkoituksena on oppilaan yksilöllisen oppimisprosessin tukeminen. Lapsen tai nuoren yksilöllisesti suunniteltu koulunkäynti toteutetaan käytännössä niin, että hänellä on omat koheet, kirjat ja arviointikriteerit. Todistuksessa yksilöllistäminen näkyy *-merkintänä. (Numminen & Sokka 2009, 196–197.)

Opetusjärjestelyt, tukipalvelut ja toimintatavat, jotka tukevat oppilaan kehitystä ja oppimista kirjataan suunnitelmaan. Vanhempien osallistuminen lasta tai nuorta koskeviin HOJKS-neuvotteluihin on tärkeää. Suunnitelma onkin hyvä päivittää säännöllisesti, etenkin lapsen tai nuoren siirtymävaiheissa, esimerkiksi esiopetuksesta perusopetukseen siirryttäessä. (Numminen & Sokka 2009, 198.)

Erityishuolto-ohjelma (EHO)

Kehitysvammalaissa säädetään erityishuollon antamisesta henkilölle, jonka kehitys on synnynnäisesti tai kehitysiässä saadun vamman tai sairauden vuoksi häiriintynyt tai estynyt ja joka muun lain nojalla ei voi saada tarpeen mukaisia palveluita. Erityishuollon tarkoituksena on edistää kehitysvammaisen henkilön toimeentuloa ja sopeutumista yhteiskunnassa, suoriutumista päivittäisistä toiminnoistaan sekä turvata hänen tarvitsema hoito ja huolenpito. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 1977/519.)

Erityishuolto-ohjelma (EHO) on palvelusuunnitelmaan pohjautuva viranhaltijan päätös. Siinä selvitetään ja suunnitellaan lapsen tai nuoren yksilöllinen palveluiden tarve ja se kirjataan niin selkeästi, että lukutaitoinen kehitysvammaisen sen ymmärtää. Se voi sisältää suunnitelman annettavasta erityishuollosta ja sen toteuttamisesta sekä tarkistusajankohdan. (Kaski ym. 2009, 332–333.)

Lisätietoja osoitteista:

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1977/19770988>

Asetus kehitysvammaisten erityishuollosta 1977/988
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770988>

Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän palveluohjaajien yhteystiedot:

Kankaankatu 1 A 8
74120 IISALMI
Puh. 017 272 3408 ja 040 868 4149,
017 272 7338 ja 040 509 5283,
40 751 9605

SIVISTYSPALVELUT AUTISMIN KIRJON LAPSELLE JA NUORELLE

Koulutuksen tarkoituksena on edistää yleissivistystä sekä tarjota jokaiselle tasavertainen mahdollisuus tulla tarpeelliseksi yhteiskunnan jäseneksi. Jokaiselle lapselle ja nuorelle kuuluu järjestää mahdollisuus yksilölliseen oppimiseen, joka on tärkeää huomioida jo koulutuksen ja ohjauksen alussa. Koulutuksen lisänä on myös maksuttomia palveluita, kuten terveydenhuolto, oppilaanohjaus, tulkki- ja avustajapalvelut, kuntoutus, tarvittaessa majoitus sekä tietyin edellytyksin koulukuljetus. (Hyytiäinen ym. 2009, 11.)

Tarvittaessa erityistuen tarpeen lapsen ja nuoren on mahdollista saada koulunkäyntiavustaja, joka on joko usean lapsen ja nuoren yhteinen tai henkilökohtainen (Kaski ym. 2009, 185). Lapsi kuuluu pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin, mikäli peruskouluun kuuluvat tavoitteet eivät todennäköisesti täyty yhdeksässä vuodessa. Lapsi saa näin enemmän aikaa saavuttaa peruskouluun kuuluvat tavoitteet. Esiasteen lapsi voi aloittaa esimerkiksi koulussa tai päiväkodissa. (Numminen & Sokka 2009, 168–169.)

Struktuuri eli arjen rakenne ja koulunkäyntiavustaja oppimisen tukena

Autismin kirjon lapselle ja nuorelle on hyvin tärkeää, että hänellä on arjessa struktuuria eli rakennetta, joka selkeyttää aikaa, henkilöitä, tilanteita ja paikkoja. Struktuurin avulla lapsi ja nuori saavat toiminnalleen turvalliset ja selkeät rajat, joiden avulla keskittyminen itsenäiseen toimimiseen ja oppimiseen helpottuu. (Kerola ym. 2009, 167.) Struktuurin määrään vaikuttavat lapsen ja nuoren toimintataso ja autistisuuden aste (Kaski ym. 2009, 111).

KUVA 1. Esimerkki kuvallisesta lukujärjestyksestä.

Koulunkäyntiavustaja

Koulunkäyntiavustaja tukee ja edistää lapsen ja nuoren toimintakykyä, itsenäistymistä ja omatoimisuutta eri oppimisvaiheissa sekä antaa tarvittaessa myös yksilöllistä opetusta. Lisäksi päivittäisissä toiminnoissa, kuten ulkoilussa, ruokailussa ja liikkumisessa avustaminen kuuluvat avustajan antamaan tukeen. (Kaski ym. 2009, 185.) Koulunkäyntiavustajalla on autismin kirjon lapsen ja nuoren kasvatuksellisessa kuntoutuksessa tärkeä merkitys. Avustaja ei ole yksin vastuussa kuntoutustyöstä, vaan hänelle annetaan ammatillista tukea tarpeen mukaan. (Kerola ym. 2009, 222.)

TEACCH

Suomessa yleisesti käytetty TEACCH kokonaiskuntoutusohjelma (Treatment and Education of Autistic and related Communication Handicapped Children) on laajasti maailmalle levinnyt, Eric Schoplerin käynnistämä kokonaiskuntoutusohjelma. TEACCH-ohjelma on lähtöisin ja Pohjois-Carolinan osavaltiota ja tunnetaan Suomessa nimellä jäsenetty, strukturoitu opetus tai koriopetus. Ohjelman perustana on myönteiseen oppimisasenteeseen ja jäsenettyyn opetukseen motivoiva kuntoutussuunnitelma, joka tehdään yhdessä vanhempien kanssa huomioiden lapsen yksilölliset voimavarat. Lähtökohtana TEACCH-ohjelmassa on lapsen tulevien taitojen tukeminen ja kehittäminen, jotta hän sopeutuu yhteiskuntaan mahdollisimman tasavertaisena jäsenenä sekä hyväksyy erilaisuutensa. (Kujanpää & Norvapalo 1998, 38.)

Kuntoutuksen arvioinnin välineitä

Psykologien tekemät testit eivät ole riittävän laajoja tai tarkkoja kuntoutuksen suunnittelun apuvälineitä, ja tämän vuoksi tarvitaan muidenkin ammattilaisten tekemiä menetelmiä, sillä ne arvioivat lapsen yksilöllistä tasoa tarkemmin. Esimerkiksi puolesta vuodesta seitsemään ikävuoteen asti käytetään PEP-R-, portaat-arviointia ja yli 12-vuotiaille nuorille käytetään AAPEP-arviointia. (Kujanpää & Norvapalo 1998, 33–34.) Lisäksi arviointi asteikoilla CARS ja ABC voidaan selvittää esimerkiksi autistisuuden astetta (Kujanpää & Norvapalo 1998, 31).

KUVA 2. Aistikuntoutuksessa käytettäviä välineitä Malminrannan päiväkodissa.

Erityislapsen päivähoito

Lasten päivähoitossa on erilaisia erityisryhmiä niille lapsille, jotka tarvitsevat yksilöllistä tukea kasvatuksessa ja ohjauksessa. Lapsen kehityksen erityistarpeiden huomioiminen on tärkeää. Henkilökohtaista suunnittelua apuna käyttäen voidaan asettaa tavoitteita, joiden avulla tietyt oppimisvalmiudet kehittyvät. Käytännössä esimerkiksi oman vuoron odottaminenkin voi olla harjoite. (Numminen & Sokka 2009, 190.)

Erityislapsen päivähoito järjestetään yleensä tavallisessa päivähoitossa erityistarpeet yksilöllisesti huomioiden. Erityislapsi voi viedä useamman lapsen paikan päivähoitossa, jonka vuoksi ryhmäkoko voi olla tavallista pienempi. Päivähoitossa erityislapsen sosiaaliset taidot, kuten vuorovaikutustaidot kehittyvät. (Siirtymävaiheet päivähoitoon, esiopetukseen ja kouluun 2009, 40.)

KUVA 3. Malminrannan päiväkodin aistihuoneessa lapsi voi saada aistikuntoutusta.

Päivähoitopalvelut alueellamme:

<p><u>IISALMI</u></p> <p>Päivähoidonjohtaja Riistakatu 13, 74100 Iisalmi puh. 017 272 3414 ja 040 543 4982</p> <p>Integroidut ryhmät: MALMINRANNAN PÄIVÄKOTI (Helmisimpukat) Malminkatu 2, 74100 Iisalmi puh. 040 830 2778 tai 040 489 4041</p> <p>LIPPUNIEMEN PÄIVÄKOTI (Lilliputit) Vemmelkuja 3, 74130 Iisalmi puh. 040 830 2776</p>	<p><u>KIURUVESI</u></p> <p>PÄIVÄHOITOTOIMISTO Harjukatu 2, 74701 Kiuruvesi Päivähoidon johtaja: puh. 017 272 9347 ja 040 533 8547</p> <p><u>SONKAJÄRVI</u></p> <p>NALLEMUORIN PÄIVÄKOTI Rutakontie 16, 74300 Sonkajärvi puh. 017 2727328 ja 040 5115202</p> <p><u>VIEREMÄ</u></p> <p>PÄIVÄKOTI NUPPULA Päivähoitotoimisto Härköniementie 16, 74200 Vieremä puh. 017 272 8326 ja 040 861 0281</p>
---	--

Erityisopetus perusopetuksessa

Erityistukea tarvitsevien lasten opetus on perusopetuslain mukaan järjestettävä ikäkauden ja edellytysten mukaisesti yleisopetuksessa (From ym. 2007, 25). Lapsella voi olla erityisen suuri tarve opetussellisiin tukitoimiin vaikeasta vammasta tai sairaudesta johtuen. Pidentetty oppivelvollisuus kestää 11 vuotta. Lapsi voi aloittaa esiasteen sinä syksynä, kun hän täyttää kuusi vuotta. Esiaste kestää kaksi vuotta ja kouluunlähtöä on mahdollista tämän jälkeen lykätä vielä vuodella. Esiopetus ja pidentetty oppivelvollisuus toteutetaan lapsen yksilölliset tarpeet huomioiden. (Numminen & Sokka 2009, 168–169.)

KUVA 4. Opetuksessa käytettävä aakkos-taulu.

Koululaisten iltapäivätoiminta

Kunnan järjestämä iltapäivätoiminta tarjotaan koulujen ensimmäisen ja toisen vuosiluokkien oppilaille sekä erityisoppilaille myös muilla vuosiluokilla kunnan päättämän laajuuden mukaan. Toimintaa voidaan järjestää koulun työvuoden aikana arkipäivisin pääsääntöisesti kello 7.00–17.00 välisenä aikana päivähoitossa, koulussa tai muussa vastaavanlaisessa paikassa. Kunta ilmoittaa paikoista ja aika-tiloista, missä ja milloin toimintaa järjestetään sekä miten sinne haetaan. (Hyytiäinen ym. 2009, 171.)

Alueemme sivistyspalveluita:

<p><u>IISALMI</u> Edvin Laineen koulu Savonkatu 8, 74100 Iisalmi puh. 040 588 9067 Sivistystoimenjohtaja Riistakatu 13, 74100 IISALMI puh. 017 272 3361 tai 040 830 4336</p>	<p><u>SONKAJÄRVI</u> Rutakon koulu / pienryhmä Lyseontie 3, 74300 Sonkajärvi puh. 017 272 7118 puh. 017 272 7112 (toimistonhoitaja) Sonkajärven sivistyslautakunta Lyseotie 3, 74300 Sonkajärvi puh. 017 272 7124 ja 040 543 6180</p>
<p><u>VIEREMÄ</u> Kirkonkylän koulun rehtori Petterintie 12, 74200 Vieremä puh. 017 272 8114 ja 040 715 8560</p>	<p><u>KIURUVESI</u> Kiuruveden kaupunki, Koulutoimisto PL 28, 74701 Kiuruvesi puh. 017 272 9101 ja 040 505 6236</p>

Jatkokoulutus erityistuen tarpeen nuorelle

Opetusministeriön valvonnan alaiset kansanopistot tarjoavat valmentavaa ja yleissivistävää ammatillisista koulutusta opiskelijoilleen. Jotkut kansanopistot tarjoavat myös erityisopetusta ja näihin kouluihin hakeudutaan peruskoulun oppimäärän täytyttyä. Erityishuoltona kansanopistot järjestävät jatko-opetusmahdollisuuden oppivelvollisuusiän ylittäneille, jolloin opintojen lisäksi tuetaan aikuis-tumista järjestämällä erilaisia sopeutumis- ja asumisvalmennuksia. (Kaski ym. 2009, 188.)

Autismin kirjon nuoren on mahdollisuus saada ammatillinen koulu-tus erityislinjoilla tai erityisryhmissä ammatillisissa erityisoppilai-toksissa tai oppisopimuskoulutuksena. Erilaisiin tuetun työllistämi-sen hankkeisiin on paremmat mahdollisuudet päästä mukaan val-mentavan ja ammatillisen koulutuksen jälkeen. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 189–190.)

Valmentava ja kuntouttava opetus

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 20 §:n mukaan vammai-sille opiskelijoille tulee ammatillisen peruskoulutuksen yhteydessä järjestää valmentavaa ja kuntouttavaa ohjausta ja opetusta. Koulu-tuksen tarkoituksena on antaa vammaiselle henkilölle valmiuksia it-senäiseen elämään, koulutukseen ja työhön. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 186.)

Valmentavalle ja kuntouttavalle opetukselle ja ohjaukselle on olemassa kaksi koulutusmuotoa:

- Valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus ammatilliseen peruskoulutukseen (valmentava 1-opetus) on tarkoitettu antamaan opiskelijalle valmiudet osallistua koulutuksen jälkeen kykyjensä mukaisesti ammatilliseen peruskoulutukseen tai hankkia ammatillinen uudelleenopetus. Koulutus antaa oppilailleen yhteiskuntavalmiuksia, taitoja ja ammattiopintoja, vuorovaikutustaitoja, toiminnallisia perusvalmiuksia sekä elämänhallintaa. Lisäksi koulutukseen kuuluu tiedollisia valmiuksia, johon sisältyy äidinkieltä ja viestintää, liikuntaa ja terveystietoa, matematiikkaa ja tietotekniikkaa sekä vapaasti valittavia opintoja. Koulutus kestää pääasiassa 20–40 opintoviikkoa, mutta tarvittaessa opintoja voidaan jatkaa niin, että ne kestävät jopa 80 opintoviikkoa. (Kaski ym. 2009, 187.)
- Valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus työhön ja itsenäiseen elämään (valmentava 2-opetus) on tarkoitettu vaikeimmin vammaisille opiskelijoille, jotka eivät voi pyrkiä ammatilliseen koulutukseen. Koulutus antaa opiskelijalle valmiuksia osallistua kykyjensä mukaan työelämään ja elää mahdollisimman täysivaltaista elämää. Koulutus kestää 40–120 opintoviikkoa ja se antaa oppilailleen yhteiskuntavalmiuksia, taitoja ja ammattiopintoja, vuorovaikutustaitoja, toiminnallisia perusvalmiuksia ja elämänhallintaa. Lisäksi opetus antaa tiedollisia valmiuksia, johon sisältyy äidinkieltä ja viestintää, matematiikkaa ja tietotekniikkaa sekä vapaasti valittavia opintoja. (Kaski ym. 2009, 187.)

Koulutuksen järjestäjä arvioi asiantuntijoilta saamien selvitysten perusteella, kumpi koulutusryhmä henkilölle on sopivampi. Koulutuksessa tehdään yksilöllinen ja tavoitteellinen jatkosuunnitelma, johon sisältyy ammattiin, kuntoutukseen, asumiseen sekä työtehtäviin liittyvät asiat. (Kaski ym. 2009, 187–188.)

Esteettömyys opinnoissa

Esteettömyys takaa kaikille vammaisille henkilöille yhdenvertaiset opiskelumahdollisuudet ja oikeudet niistä suoriutumiseen. Vammaisten henkilöiden oikeudenmukainen ja yhdenvertainen osallistuminen yhteiskunnassa tehdään helpommaksi käytännössä, esimerkiksi kehittämis- ja korjaustoimenpitein. Näistä linjauksista vastaa valtioneuvoston valmisteleva vammaispoliittinen ohjelma (VAMPO) vuosina 2010–2015. Yhdenvertaisuuslaki antaa vammaiselle henkilölle oikeussuojan syrjintää vastaan, ja lisäksi näistä vammaisen henkilön oikeuksista on säädetty perustuslain perusoikeussäännöissä. Korkeakouluopetukseen on oltava mahdollisuus kaikilla vammasta riippumatta. (Kosonen 2010, 6.)

Oppilaitoksissa tulee olla esteetön ympäristö, joka tarjoaa tarkoituksenmukaiset ja tasavertaiset mahdollisuudet myös esimerkiksi kuulo- ja näkövammaisille sekä pyörätuolilla liikkuville opiskelijoille. Lisäksi esteettömyys tarkoittaa mahdollisuutta osallistua täysipainoisesti opiskeluun. Oppilaitosten on huomioitava opiskelijoiden yksilöllisyys opetusmenetelmien ja -materiaalien käytössä sekä tarpeet esimerkiksi tulkkipalveluihin tai avustajaan. (Kosonen 2010, 7.)

Lisätietoa mm. opintojen käytännön järjestelyistä, opinto-ohjauksesta, korkeakoulujen esteettömyydestä ja kirjastopalveluista saat opetushallituksen oppaasta *Esteetön korkeakouluopiskelu*. Oppaassa kerrotaan myös kehen kannattaa ottaa yhteyttä esteettömyysasioissa kussakin korkeakoulussa.

Opas on saatavissa Internetistä:

http://www02.oph.fi/koulutusoppaat/Esteeton_opas.pdf

KUVA 5. Pictogramm-kuvien avulla selkiytetään erilaisia arjen toimintoja.

Erityisopetusta järjestävät oppilaitokset:

<p>ALAVUDEN ERITYISAMMATTIKOULU AMMATTIOPISTO LUOVI</p> <p>Ammattiopisto Luovissa voi saada ammatillista erityisopetusta ja ammatillista aikuiskoulutusta 24 paikkakunnalla.</p> <p>puh. 020 757 4000 (vaihde)</p>	<p>BOVALLIUS-AMMATTIOPISTO toimii useilla eri paikkakunnilla. Puhelinvaihte: 02 274 1100</p> <p>Kivirannantie 32, 74130 Iisalmi puh. 040 713 3962</p>
<p>AITOON KOULUTUSKESKUS</p> <p>Tulikalliontie 54, 36720 Aitoo puh. 03 466 4600 faksi 03 4664 660 toimisto@ikk.fi</p>	<p>INVALIDILIITON JÄRVENPÄÄN KOULUTUSKESKUS Mannilantie 27-29, 04400 Järvenpää puh. 09 292 011 (keskus) faksi 09 2920 1270</p>
<p>INVALIDISÄÄTIÖ, KESKUSPUISTON AMMATTIOPISTO, Arlan toimipaikka Puustellinmäki 4-6, 02650 Espoo puh. 09 511 081</p>	<p>LEHTIMÄEN OPISTO Opistotie 1, 63500 Lehtimäki puh. 06 522 02 (keskus) puh. 06 522 0245 (toimisto) faksi 06 522 0290</p>
<p>KESKUSPUISTON AMMATTIOPISTO, ORTON INVALIDISÄÄTIÖ Tenholantie 10, 00280 Helsinki puh. 09 47 481(keskus) faksi 09 474 82746 opintotoimisto@keskuspuisto.fi</p>	<p>MIKAEL-KOULU Liuskekatu 1, 50100 Mikkeli puh. 020 7211 321 (vaihde) faksi: 015-213 108 etunimi.sukunimi@mikael-koulu.fi</p>
<p>KIIPULASÄÄTIÖ, KIIPULAN KOULU- TUS- JA KUNTOUTUSKESKUS Kiipulantie 507, 14200 Turenki puh. 03 685 21 (vaihde) faksi 03 6845 066</p>	<p>SAVONLINNAN AMMATTI- JA AI- KUISOPISTO Pohjolankatu 4-6, 57201 Savonlinna puh. 015 550 6000 faksi 015 525 0272 sami@samiedu.fi</p>
<p>OPTIMA Puutarhakatu 30, 68600 Pietarsaari puh. 06 785 5222 faksi 06 785 5299</p>	<p>YLITORNION KRISTILLINEN OPISTO Alkkulanraitti 2, 95600 Ylitornio puh. 040 359 0245 (toimisto)</p>
<p>KOULUTUSKESKUS AGRICOLA Koulutuspäällikkö puh. 0400 281 666 Opintotoimisto puh. 020 754 2611 ja 020 754 2612 toimisto@kkagricola.fi</p>	

AUTISMIN KIRJON LAPSEN JA NUOREN ARKEA TUKEVAT TALOUDELLISET ETUUDET

Kansaneläkelaitokselta (Kela) voi hakea taloudellista tukea erilaisiin elämäntilanteisiin Internetissä (www.kela.fi) tai asioimalla Kelan toimistoissa. Tukien tarkoituksena on elämän laadun ja itsenäisen elämän parantaminen. Erilaisia Kelan korvauksia ja tukia vammaisille henkilöille on muun muassa eläkkeensaajan hoitotuki, aikuisen vammaistuki ja lapsen vammaistuki sekä ruokavaliokorvaus. Tuen saajan on asuttava pääsääntöisesti Suomessa. (Vammaistuet ja -palvelut 2010.)

Kela korvaa tutkimukseen ja hoitoon liittyvät matkakustannukset, joihin tarvittaessa kuuluvat myös saattajan matkat sekä joissakin tapauksissa myös vammaisen lapsen huoltajan erikseen tekemä matka. Kunnan kuuluu vammaispalvelulain mukaan järjestää työ- ja opiskelumatkojen lisäksi kohtuulliset, päivittäiseen elämään kuuluvat kuljetuspalvelut saattajapalveluineen. (Kaski ym. 2009, 323.)

Kelan vammaistuet

Lapsen vammaistukeen on oikeutettu alle 16-vuotias, pitkäaikaissairas tai vammainen lapsi tai nuori. Tuen maksamisen edellytyksenä on, että lapsi tai nuori tarvitsee vähintään kuusi kuukautta hoitoa, huolenpitoa ja kuntoutusta, jotka kuormittavat perhettä huomattavasti enemmän, kuin terveen lapsen tai nuoren hoito. Tuki on porrastettu kolmeen ryhmään hoidon aiheuttaman rasituksen perusteella. Perustukea lapsi saa silloin, kun hänen hoidostaan aiheutuu vähintään viikoittaista kuormitusta. Korotettua vammaistukea on mahdollista saada silloin, kun lapsen tai nuoren hoito on vaativaa ja aiheut-

taa päivittäistä kuormitusta. Ylimpään vammaistukeen lapsella on oikeus, kun hänen hoitonsa kuormittaa ympärivuorokautisesti. (Kelan vammaisetuudet 2009, 116–117.)

Aikuisten vammaistuki on tarkoitettu 16 vuotta täyttäneille työikäisille ja -kykyisille vammaisille henkilöille, jotta he selviytyvät taloudellisesti opiskelusta, työelämästä ja päivittäisistä toiminnoista. Tämän tuen tarkoitus on korvata sairauden tai vamman aiheuttamia erilaisia kustannuksia. Tuen saamisen edellytyksenä on, että toimintakyky on alentunut yhtäjaksoisesti vähintään vuoden ajan, eikä henkilö kuulu eläkkeensaajan hoitotuen piiriin. Korvauksen suuruus määritellään lapsen vammaistuen tavoin kolmiportaisena. (Kelan vammaisetuudet 2009, 117.) Tämän lisäksi vajaakuntoiselle nuorelle tai aikuiselle voidaan maksaa kuntoutusrahaa (Kaski ym. 2009, 320).

Eläkkeensaajan hoitotuki on tarkoitettu 16 vuotta täyttäneille henkilöille, joiden toimintakyky on ollut alentuneena viimeisen 12 kuukauden ajan. Lisäksi hänen on saatava joko työkyvyttömyyseläkettä, maahanmuuttajan erityistukea, vanhuuseläkettä tai liikennevahingon tai tapaturman perusteella maksettavaa täyttä työkyvyttömyyseläkettä tai korvausta. Kolmiportaisen tuen määrään vaikuttavat sairaudesta aiheutuneiden erityiskustannusten määrä sekä valvonnan, avun ja ohjauksen tarve. Keliakiaa sairastava 16 vuotta täyttänyt henkilö voi saada aikuisen vammaistuen ja eläkkeensaajan hoitotuen lisäksi ruokavaliokorvausta gluteiinittoman erityisruokavalion aiheuttamiin kustannuksiin. (Kelan vammaisetuudet 2009, 117.)

Pienten lasten hoitotuet

Erilaisia pienten lasten hoitotukia ovat nimeltään kotihoidon tuki, yksityisen hoidon tuki sekä osittainen hoitoraha (Kelan lapsiperhe-etuudet 2009, 257).

- Kotihoidon tukea huoltajien on mahdollista saada, kun he hoitavat alle 3-vuotiasta lasta kotona (Kelan lapsiperhe-etuudet 2009, 257).
- Yksityisen hoidon tuen tarkoitus on korvata osa alle kouluikäisen lapsen hoidon kuluista silloin, kun hoito toteutetaan yksityisellä päivähoiton tuottajalla (Kelan lapsiperhe-etuudet 2009, 258).
- Osittainen hoitoraha on tarkoitettu työ- tai virkasuhteessa oleville, alle 3-vuotiaiden lasten huoltajille, joilla työaika on lapsen hoidon vuoksi enimmillään noin 30 tuntia viikossa (Kelan lapsiperhe-etuudet 2009, 259).

Lapsi ei voi olla yhtä aikaa kunnallisessa päivähoitossa ja saada kotihoidon tukea tai yksityisen hoidon tukea. Lapsen osallistuminen osapäiväiseen esiopetukseen tai peruskoulun aloitus ennen oppivelvollisuuskäyttäytymistä tai pidennetyn oppivelvollisuuden vuoksi vuotta aikaisemmin alkava peruskoulu eivät ole tuen saannin esteenä. Tuen saanti alkaa vanhempainrahakauden päätyttyä ja loppuu sen vuoden heinäkuun viimeisenä päivänä, jolloin lapsi siirtyy perusopetuksen piiriin. Pidennetyn oppioikeuden vuoksi kuusi vuotiaana koulun aloittavan lapsen huoltaja saa kuitenkin tuen ensimmäisen oppivelvollisuusvuoden loppuun saakka. (Kelan lapsiperhe-etuudet 2009, 256.)

Erityishoitoraha ja nuorten kuntoutusraha

Huoltajalle voidaan myöntää erityishoitorahaa, mikäli hän on mukana alle 16-vuotiaan lapsen vaikean sairauden, hoidon tai kuntoutuksen vuoksi järjestettävässä kuntoutus- tai sopeutumisvalmennuskurssilla, poliklinikkakäynnillä, sairaalahoidossa tai niihin kuuluvassa kotihoidossa. Erityishoitoraha on veronalaista tuloa ja määräytyy hakijan työtulojen perusteella. Lapsen hoitoon liittyvät matkat ja yöpymisen korvaa sairausvakuutus silloin, kun matkat sairaalaan ovat lääkärin määräämiä. Nämä hakemukset jätetään Kelan toimistoon ja liitteeksi tarvitaan lääkärin D-lausunto tai todistus kuntoutus- tai sopeutumisvalmennuskurssin järjestäjältä. (Kaski ym. 2009, 318.)

KUVA 6. Kela myöntää erilaisiin elämäntilanteisiin taloudellista tukea.

Nuorten kuntoutusrahan saamisen edellytyksenä on lääkärin B-lausunto, joka sisältää kirjallisen kuntoutussuunnitelman. Kuntoutusraha on niin sanottu toimeentuloturva kuntoutuksen ajalta. Kuntoutusrahan lisäksi Kela korvaa kuntoutuksesta aiheutuneet kustannukset ja matkakulut, jotka ylittävät omavastuuosuuden. Vajaakuntoinen 16–19-vuotias nuori voi saada kuntoutusrahaa, jonka avulla edistetään hänen työllistymistä sekä varmistetaan ammatillinen kuntoutuminen. Kuntoutusraha tukee nuorta, jonka mahdollisuudet valita ammatti tai työ on normaalia vaikeampaa sairauden, vian tai vamman vuoksi. (Kaski ym. 2009, 320–321.)

Ylimääräiset vaate- ja ravintokustannukset

Vaikeasti vammaiselle henkilölle tarkoitettut ylimääräiset vaate- ja ravintokustannukset vammaispalvelulain 18 §:n ja 19 §:n mukaan voidaan korvata osittain tai kokonaan seuraavasti:

- Vaatekustannukset, jotka johtuvat vamman tai sairauden aiheuttamasta vaatteiden tavanomaista suuremmasta kulumisesta tai henkilö ei voi vammansa vuoksi käyttää valmiina ostettavia vaatteita tai jalkineita (Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987/759, 18 §).
- Ylimääräiset erityisravinnosta tai erityisravintovalmisteista johtuvat kustannukset, mikäli henkilö joutuu käyttämään niitä pitkäaikaisesti ja säännöllisesti (Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987/759, 19 §).

Päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa tarvittavien välineiden, koneiden ja laitteiden hankkimisesta aiheutuneista kustannuksista voi saada korvausta. Vakiomalliseen välineeseen, koneeseen tai laitteeseen tehdyt vamman edellyttämät välttämättömät muutostyöt korvataan kuitenkin kokonaan. (Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987/759, 17 §.) Kunnalta on mahdollisuus saada korvausta asunnon muutostöistä sekä asuntoon kuuluvien välineiden ja laitteiden hankkimisesta aiheutuviin kohtuullisiin kustannuksiin (Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987/759, 12 §).

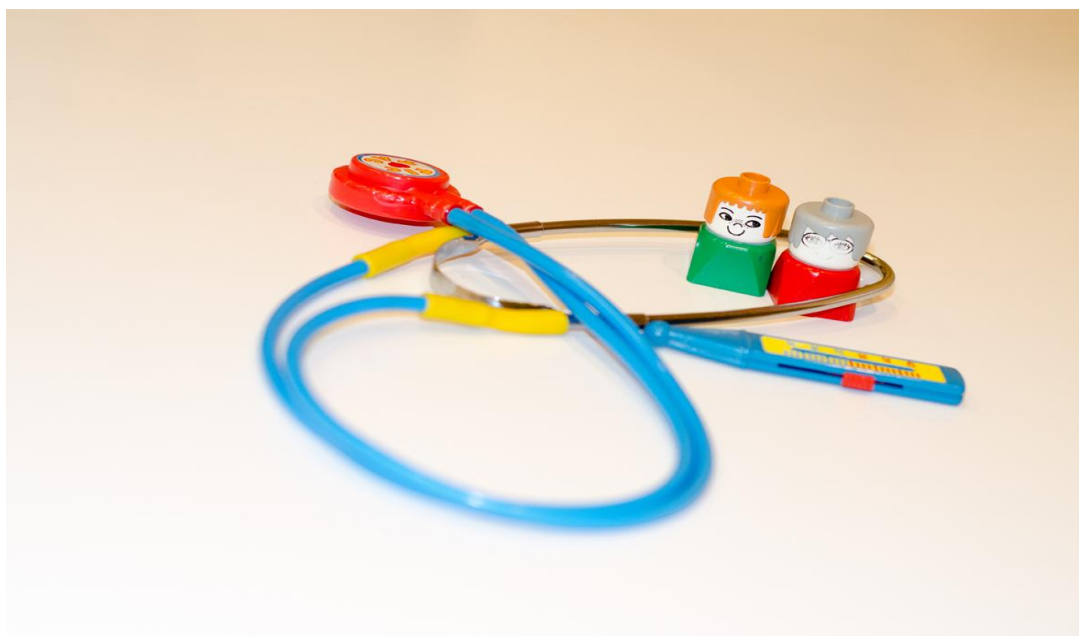
Kaikkiin palveluihin ei ole subjektiivista oikeutta, vaan palvelujen tarve arvioidaan yksilöllisesti. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen mukaan suurin osa on määrärahasidonnaisia, eli kunta voi järjestää määrärahat eri palveluihin yksilöllisesti arvioiden niitä eniten tarvitseville. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2005, 5.)

KUVA 7. Asunnon muutostöistä on mahdollista saada korvausta.

Terveydenhuollon ja lääkekustannuksien maksukatto

Henkilökohtainen maksukatto kertyy vuosittain erilaisista kunnallisista terveydenhuollon asiakasmaksuista, ja sen täyttymistä on seurattava itse. Alle 18-vuotiaiden huollettavien maksut kerryttävät huoltajien maksukattoa. Kun maksukatto täyttyy, lähes kaikki avohoidon palvelut ovat maksuttomia ja lyhytaikaisen laitoshoidon hoitopäivämaksu oli vuonna 2010 enintään 15 euroa. Vuonna 2010 terveydenhuollon maksukatto oli 633 euroa. (Terveydenhuollon maksukatto 2010). Lääkekustannuksien kalenteri-vuosittaisen maksukaton täytyttyä asiakas maksaa ainoastaan lääkekohtaisen omavastuusuuden, joka oli vuonna 2010 noin 1,5 euroa/lääke. Kelan ilmoitus lisäkorvausoikeudesta ja Kela-kortti tulee näyttää lääkettä ostaessa, jolloin korvauksen saa heti. Korvausta on myös mahdollista hakea puolen vuoden ajan lääkkeen ostosta. (Terveydenhuollon maksukatto 2010).

KUVA 8. Kun maksukatto täyttyy, lähes kaikki avohoidon palvelut ovat maksuttomia.

ARJEN TUKIPALVELUT AUTISMIN KIRJON LAPSELLE JA NUORELLE

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (1987/380) ja lain täydennykseksi säädetty vastaava asetus tunnetaan lyhyemmin nimillä vammaispalvelulaki ja vammaispalveluasetus. Vammaispalvelulain 2 §:ssä vammaisella tarkoitetaan henkilöä, jolla on vaikeuksia suoriutua päivittäisistä toiminnoistaan vamman tai sairauden vuoksi. Vammaispalvelulain 3 §:n mukaiset palvelut ja tukitoimet kunta voi järjestää vammaisille henkilöille yksilöllisesti esiintyvän tarpeen mukaan (tarveperiaate). Sopeutumismennus ja kuntoutusohjaus sekä muut tarvittavat palvelut kuuluvat vammaispalvelulain 8 §:n mukaan vammaiselle henkilölle ja omaiselle tai hänestä huolehtivalle henkilölle.

Vammaispalvelulain 8 §:n mukaan vammaisen henkilön itsenäistä elämää on tuettava järjestämällä hänelle tukipalveluita, joita hän tarvitsee suoriutuakseen päivittäisistä toiminnoista sairauden tai vamman vuoksi. Kunnat järjestävät erilaisia tukipalveluita, kuten:

- palveluasuminen
- päivätoiminta
- henkilökohtainen apu
- kohtuulliset kuljetuspalvelut saattajapalveluineen
- vammaisen tulkkauspalveluista on säädetty erikseen oma lakinsa; laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta 2010/133.

Vammaispalveluasetuksen (1987/759) 12 §:n perusteella kunnat voivat korvata kohtuulliset menot, jotka aiheutuvat vaikeavammaisen henkilön asuntoon kohdistuvista muutostöistä ja sinne tarvittavien välineiden sekä laitteiden hankkimisesta.

Lait kokonaisuudessaan:

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380 http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870380
Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 18.9.1987/759 http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870759
Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812 http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812
Laki vammaisten henkilöiden tulkkaukspalveluista: http://www.edilex.fi/kela/fi/lainsaadanto/20100133

Potilasasiamies ja sosiaaliasiamies

Sosiaaliasiamies ja potilasasiamies auttavat asiakkaitaan maksuttomasti erilaisissa tilanteissa, joissa asiakasta on kohdeltu väärin. Lais- sa potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) 11 §:ssä säädetään potilasasiamiehen antamasta avusta. Potilasasiamies selvittelee poti- laan ja hoitohenkilökunnan välisiä ristiriitaisuuksia. Hän auttaa ja ohjaa muistutuksen laadinnassa sekä potilasvahingonkorvauksen haussa. Lisäksi potilasasiamies tiedottaa potilaan asemasta ja oike- uksista sekä edistää potilaan oikeuksien toteutumista.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/812 edistää asiakaslähtöisyyttä ja luottamuksellisuutta asiakassuhteessa. Lisäksi laki edistää sosiaalihuollon asiakkaan oikeutta hyvään ja tasa- arvoiseen kohteluun. Edellä mainitun lain mukaan sosiaaliasiamies neuvoo ja auttaa sekä edistää asiakkaan oikeuksia. Hän auttaa sosiaa- lihuollon asiakkaita esimerkiksi vammaisten palveluita koskevissa asioissa. Sosiaaliasiamies neuvoo asiakaslakiin liittyvissä asioissa,

opastaa muistutuksen laadinnassa, tiedottaa asiakkaita oikeuksistaan sekä edistää niitä. Lisäksi sosiaaliasiamies seuraa asiakkaiden aseman ja oikeuksien edistymistä kunnassa ja tekee siitä selvityksen kunnanhallitukselle vuosittain.

SOTE kuntayhtymän potilas- ja sosiaaliasiamiehen yhteystiedot:

Potilasasiamies

Puh. 010 830 5104

Sosiaaliasiamies

Puh. 010 830 5106

Faksi: 010 830 5101

Merikratos/Paavo Pietiläinen

Tietotie 2, 90460 Oulunsalo

sosiaaliasiamies@merikratos.fi

Asumispalvelut

Avohuollon eri asumismuotoja kunta järjestää niissä asuvien nuorten yksilöllisten tarpeiden mukaan (Kaski ym. 2009, 174). Perhehoito on kehitysvammaisen hoidon ja asumisen järjestämistä kodin ulkopuolelle tai perhehoitokodissa. Perhehoitoa järjestävät kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja ja siinä perhehoitaja ja hoidon järjestäjä tekevät keskinäisen hoitosopimuksen. Perhehoito voi olla jatkuvaa tai lyhytaikaista ja sen tavoitteena on antaa virikkeellinen kasvuympäristö lapselle ja nuorelle tavallisessa kodissa. (Kaski ym. 2009, 343).

- Tuettu asuminen on itsenäistä asumista omassa kodissa, jossa nuori asukas tarvitsee tukihenkilön tukea ongelmatilanteissa (Kaski ym. 2009, 174).

- Tehostettu palveluasuminen tarkoittaa sitä, että henkilökunta on nuoren asukkaan saatavilla ympärivuorokautisesti (Kaski ym. 2009, 174).
- Ohjatun asumisen yksikössä puolestaan nuori asukas on oma-toiminen, mutta tarvitsee päivittäisissä toiminnoissaan apua varsinkin aamulla ja illalla (Kaski ym. 2009, 174).
- Perhehoito voi olla nuorelle aikuiselle kehitysvammaiselle vaihtoehdona muulle ympärivuorokautiselle hoidolle. Koti- ja laitoshoidossa oleville on mahdollista järjestää lyhytaikaista perhehoitoa. (Kaski ym. 2009, 343).

Asumispalveluita Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän kuntien alueella:

<p>KOTIRINNE Sarvikatu 1 as 1, 74120 Iisalmi puh. 017 272 3578 ja 040 830 4370 kotirinne@iisalmi.fi</p>	<p>PIHLAJAKODIN ASUNTOLA Lähteentie 12, 74700 Kiuruvesi puh. 017 272 9368</p>
<p>SORSAPUISTON PALVELUKOTI Tiirankatu 8, 74120 Iisalmi puh. 017 266 3263 sorsapuisto@savas.fi</p>	<p>KV- MÄNTYLÄ (Asumisyksikkö) Mäntytie 24, 74340 Sukeva puh. 017 272 7983 ja 040 189 9559</p>
<p>KIRKONSALMEN PALVELUKOTI (Autismiyksikkö) Pappilantie 6, 74120 Iisalmi puh. 017 266 3260 kirkonsalmi@savas.fi</p>	<p>HUITULANHARJUN PALVELUKOTI Mäntytie 6, 74200 Vieremä puh. 040 594 9014 MARJAHAN PALVELUKOTI Marjahaankierto 69, 74130 Iisalmi puh. 017 266 3265 ja 044 036 3512 marjahaka@savas.fi</p>
<p>KALLION PALVELUKOTI Kalliokuja 2, 74700 Kiuruvesi puh. 017 758 130 ja 044 300 6820 kallio@savas.fi</p>	

Päivätoiminta

Päivätoimintakeskukset tarjoavat itsenäistämisopetusta, päivähoidoa, työharjoittelua ja erilaista toimintaa sekä työtä nuorille kehitysvammaisille, joille tavallisissa työkeskuksissa selviytyminen on haasteellista. Kuntoutuskeskuksissa autismin kirjon nuoren työvalmiudet ja sosiaaliset taidot kehittyvät kuntouttavan ja valmentavan toiminnan ohella. Päivätoimintakeskus voi olla välivaiheena jatko- ja ammattikoulutukseen sekä vaativampaan työtoimintaan siirryttäessä. Keskuksessa autismin kirjon nuori voi saada itsenäistymistä tukevaa valmennusta siinä vaiheessa, kun hän siirtyy autettuun ja ohjattuun asumiseen. (Kaski ym. 2009, 340.)

Päivätoimintaa Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän kuntien alueella:

<p>PÄIVÄKESKUS PURJE Meijerikatu 1, 74120 Iisalmi puh. 017 272 3441 ja 040 543 4913 purje@iisalmi.fi</p>	<p>TOIMINTAKESKUS MÄNTYLÄ Mäntytie 24, 74340 Sukeva puh. 017 272 7983 ja 040 160 1928</p>
<p>TYÖKESKUS TEKA-TUOTE Yrittäjätie 10, 74700 Kiuruvesi puh. 017 272 9362</p>	<p>HUITULANHARJUN PALVELUKOTI Mäntytie 6, 74200 Vieremä puh. 040 594 9014</p>

Henkilökohtainen apu

Henkilökohtaisen avun tarkoituksena on vammaispalvelulain (2008/981) 8 c §:n mukaan auttaa vaikeavammaista henkilöä esimerkiksi päivittäisissä toiminnoissa, työssä ja opiskelussa sekä harrastuksissa kotona ja kodin ulkopuolella. Lapsen ja nuoren on saatava henkilökohtaista apua siinä määrin, kun hän sitä välttämättömien menojensa vuoksi tarvitsee. Henkilökohtaisen avun vähimmäismäärä on vuoden 2011 alusta lähtien 30 tuntia kuukaudessa. Mikäli todetaan, että vähäisempi apu riittää, voi tuntimäärä olla pienempi.

Kuljetuspalvelut

Kuljetuspalveluista säädetään vammaispalveluasetuksen 4 §:ssä. Vaikeavammaisen lapsi ja nuori ovat oikeutettuja kunnan järjestämiin kuljetuspalveluihin sekä tarvittaessa myös saattajaan, mikäli heille tuottaa vaikeuksia käyttää yleisiä kulkuneuvoja. Kuljetuspalveluita voi käyttää esimerkiksi asioimiseen, opiskeluun, työssä käymiseen ja virkistäytymiseen. Kuljetus järjestetään yhteiskuljetuksena, taksilla tai muulla vastaavalla ajoneuvolla. Lisätietoja kuljetuspalveluista saat Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän sosiaalityöntekijöiltä.

SOTE kuntayhtymän vammaispalvelujen sosiaalityöntekijät neuvovat edellä mainittuihin palveluihin liittyvissä asioissa.

Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän sosiaalikeskukset:

Iisalmen sosiaalikeskus Kankaankatu 1 B 1, 74120 Iisalmi Puh. 017 272 3360 (neuvonta) Faksi: 017 272 3464	Sonkajärven sosiaalikeskus Taivallahdentie 4, 74300 Sonkajärvi Puh. 017 272 7325 (toimistosihiteeri)
Kiuruveden sosiaalikeskus Harjukatu 2, 74700 Kiuruvesi Puh. 017 272 9324 (toimistosihiteeri)	Vieremän sosiaalikeskus Myllyjärventie 1, 74200 Vieremä Puh. 017 272 300 (Vieremän kunnan vaihde)

Tulkkipalvelut

Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalveluista (19.2.2010/133) on säädetty edistämään vammaisen henkilön mahdollisuuksia elää tasavertaista elämää yhteiskunnassa. Tulkkipalveluihin kuuluu esimerkiksi työssä käymisen, opiskelun, asioimisen sekä virkistykseen vuoksi viittomakielellä tai muilla kommunikaatiota selventävillä menetelmillä tapahtuva tulkkaus. Kuulo-, näkö- tai puhevammaisen lapsi tai nuori voi tarvittaessa saada vähintään 360 tulkintatuntia ja muut vaikeavammaiset voivat saada 180 tulkintatuntia kalenterivuoden aikana. Tulkin tilaaminen valtakunnallisesta vaihteesta:

VAMMAISTEN TULKKAUSPALVELUKESKUS

Peltolantie 3, 20720 Turku

puh. 020 634 2804 (ma-pe klo 10–15)

vatu@kela.fi

Lastenneuvola ja kasvatus- ja perheneuvola

Lastenneuvolassa tuetaan ja ohjataan perheitä lasta koskevissa asioissa. Neuvolasta annetaan tarvittaessa lähete lääkärin vastaanotolle, psykologille toiminta-, fysio- tai puheterapeutille. Lapselle voidaan suositella ja tarjota erilaisia kuntoutusmuotoja tai hänet voidaan ohjata erikoissairaanhoidon piiriin tarvittaessa. Lapsen terveyden edistäminen ja fyysisen kasvun ja kehityksen seuraaminen on lastenneuvolan keskeisin tehtävä. (Numminen & Sokka 2009, 188.)

Kunnat järjestävät sosiaalihuoltolain mukaan asukkailleen kasvatus- ja perheneuvontaa, jolla tarkoitetaan asiantuntija-avun antamista kasvatus- ja perheasioissa. Lapsen myönteistä kehitystä voidaan tukea käytännössä moniammatillista osaamista hyödyntäen. Kasvatus- ja perheneuvola järjestää asiantuntija-apua myös vammaisen lapsen perheelle. (Kaski ym. 2009, 315.) Perheneuvolaan voi ottaa yhteyttä erilaisissa perheen ristiriitatilanteissa. Perheneuvolasta voi saada ohjausta ja neuvontaa alle 16-vuotiaan lapsen asioihin liittyvissä asioissa esimerkiksi silloin, kun lapsen käyttäytyminen ja mieliala huolestaa. Lisäksi perheneuvolasta voi saada esimerkiksi lapsen kasvua ja kehitystä tai vanhemmuutta koskevaa keskusteluapua. (Numminen & Sokka 2009, 205.)

Omaishoidontuki ja omaishoito

Omaishoidontuki on sosiaalipalvelu ja sen järjestämisvastuu on kunnilla. Omaishoidontukea maksetaan omaishoitajalle vammaisen kotona saaman hoidon tai muun huolenpidon turvaamiseksi. (Kaski ym. 2009, 316–317.) Omaishoidontuesta laaditaan yhdessä kunnan kanssa hoitosopimus. Omaishoitajan ei tarvitse välttämättä olla hoidettavan lähiomainen. Hoito- ja palvelusuunnitelmaan kirjataan hoidettavan tarvitsemat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut sekä lisäksi hoitajalle kuuluvat palvelut. Omaishoitajalle kertyy työstä työeläketurvaa, mikäli hän ei ole jo eläkkeellä, sekä lisäksi hoitajan tapaturmavakuutus sisältyy sopimukseen. (Numminen & Sokka 2009, 209.)

Vähintään kolmen vuorokauden pituinen vapaa kuukaudessa kuuluu omaishoitajalle, mikäli kuukauden sisällä hän on sidottu ympärivuorokautisesti hoitoon. Lisäksi omaishoitaja voi saada virkistysvapaita. Omaishoitajan ollessa lomalla, voidaan vammaiselle järjestää mahdollisuus asua ryhmäkodissa, yksityisessä perhekodissa tai asunotilassa tai pyydetään kotiin kodinhoitaja. Laitoskuntoutusjakso on myös hyvä ajoittaa omaishoitajan loman ajaksi. (Numminen & Sokka 2009, 209; Kaski ym. 2009, 316.)

Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän vammaispalveluiden sosiaalityöntekijät neuvovat erilaisissa sosiaalipalveluihin liittyvissä asioissa:

Kankaankatu 1 A 8

74120 IISALMI

Puh. 017 272 3628, 040 594 9225 ja 0400 313 249

Ajoneuvon verotukseen ja pysäköintiin liittyvät etuudet

Ajoneuvoveron vapautus

Ajoneuvon perusverosta voidaan autoverolain (1482/1994) 35 §:n mukaan myöntää vapautus henkilölle, jolle on myönnetty tieliikennelain mukainen vammaisen pysäköintilupa sekä henkilölle, joka kuljettaa pysäköintiluvan saanutta vammaista. Lisäksi perusverosta voidaan saada vapautusta henkilö, jolle on myönnetty omasta tai perheenjäsenen sairaudesta tai vammasta johtuen autoveron palautus tai vapautus. Vapautus myönnetään ainoastaan yhdestä ajoneuvosta kerrallaan.

Veronhuojennus ja ajoneuvoveronpalautus

Autoverolain (1482/1994) 50 §:n mukaan Tullihallitus voi erityistapauksissa palauttaa autoveroa vammaisuuden tai sairauden perusteella veronhuojennuksena. Lisäksi autoverolain (1482/1994) 51 §:n mukaan invalidilla on oikeus autoveronpalautukseen, mikäli auton ensirekisteröinti tapahtuu Suomessa ja invalidi on auton haltija. Palautusta myönnettäessä otetaan huomioon, onko auton hankkiminen invalidille olennaisen tarpeellinen, esimerkiksi työssä käymisen tai opiskelemisen vuoksi. Palautusta tulee hakea kuuden kuukauden kuluessa auton rekisteröimisestä ja sitä on mahdollista hakea jo ennen, kuin auto on hankittu tai rekisteröity.

Hakemus ajoneuvoveronpalautuksesta lähetetään osoitteeseen:

Eteläinen tullipiiri
Hangon tulli, 10900 Hanko

Vapaamuotoinen veronhuojennushakemus lähetetään osoitteeseen:

Tullihallitus
PL 512, 00101 Helsinki
Lisätietoja ajoneuvon käyttöön liittyvistä etuuksista saat tullihallituksen Internet-sivuilta osoitteesta: www.tulli.fi

Vammaisen pysäköintilupa

Vaikeasti vammaisella henkilöllä tai hänen kuljettamista varten on tieliikennelain (1981/267) 28b §:n mukaan mahdollista saada poliisin myöntämä vammaisen pysäköintilupa. Pysäköintiluvalla auton saa pysäköidä maksutta myös maksullisille pysäköintipaikoille, aikarajoitetuille pysäköintipaikoille sekä liikennemerkkein kielletyille alueille.

Vammaisen pysäköintilupaa voi hyödyntää kaikissa Euroopan Unionin jäsenvaltioissa. Ensisijaisesti vammaiselle itselleen myönnettävä pysäköintilupa ei ole ajoneuvokohtainen. Vammaisen pysäköintilupa myönnetään enintään kymmeneksi vuodeksi tai vamman todennäköisen keston ajaksi. Pysäköintilupahakemukseen liitetään mukaan 2 mustavalkoista valokuvaa sekä lääkärintodistus. (Vammaisen pysäköintilupa 2010.)

KUVA 9. Poliisi voi myöntää vammaiselle henkilölle pysäköintiluvan.

Laitoshoito ja erikoissairaanhoido

Suomessa on erilaisia avo- ja laitoshoidon palveluja tarjoavia kuntoutus-, tutkimus-, ja palvelukeskuksia, jotka järjestävät pitkäaikaishoitoa sekä tehostettua kuntoutusta. Laitoshoitoon kuuluu kaikki erityishuollon palvelut, joita kehitysvammaisen tarvitsee. Palvelunimikkeiden monipuolistuessa laitospäsite laajenee, eli käytännössä käsite sisältää tutkimus-, kuntoutus- tai palvelukeskukset ja hoidot. Ne tarjoavat kokonaisvaltaista hoitoa asiakkailleen, esimerkiksi sairaanhoido- tai kuntoutuspalveluita. Lyhytaikaisen laitoshoidon perusteena voi olla esimerkiksi huoltajien tai hoitajan voimavarojen tukeminen. Erityishuollon tarpeen arvioimiseksi, kuntoutuksen suunnittelemiseksi, erityishuolto-ohjelman tai palvelusuunnitelman laatimiseksi tehtävät tutkimukset voivat olla lyhytaikaisen hoidon syytä. Valtakunnallisena linjauksena kuitenkin on laitoshoidon keventäminen. (Kaski ym. 2009, 334–335.)

Kaikki palvelut, joita ei voida järjestää harvinaisuutensa tai vaativuutensa vuoksi tarkoituksenmukaisesti terveyskeskuksessa, kuuluvat erikoissairaanhoidon mukaan erikoissairaanhoidon palveluihin. Tähän lakisäätöiseen palveluun sisältyy esimerkiksi erikoisalojen mukaiset tutkimukset ja hoidot. (Kaski ym. 2009, 298–299.)

Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän kuntien perusterveydenhuolto:

Iisalmen terveyskeskus (Meijerikatu 2) puh. 017 272 41 (vaihde)
Kiuruveden terveyskeskus (Nivankatu 31) puh. 017 272 900 (vaihde)
Sonkajärven terveyskeskus (Taivallahdentie 4) puh. 017 272 700 (vaihde)
Vieremän terveysasema (Ponsentie 11) puh. 017 272 850 (vaihde)

Erikoissairaanhoidon palveluita alueellamme:

IISALMEN SAIRAALA Riistakatu 21–23, 74120 Iisalmi puh. 017 272 2000 (vaihde) Päivystys 017 272 2346	KUOPION YLIOPISTOLLINEN SAIRAALA (Lasten neurologian yksikkö) Puijontie 2, 70210 Kuopio puh. 017 172 775 (osastonsihteerit)
--	--

Vaalijalan kuntayhtymän palvelut:

VAALIJALAN KUNTOUTUSKESKUS Nenonpellontie 40, 76940 Nenonpelto puh. 015 783 111 vaalijala@vaalijala.fi	VAALIJALAN POHJOIS-SAVON POLIKLI- NIKKA Savilahdentie 6 C, 70210 Kuopio puh. 017 240 590 faksi 017 240 595
--	--

KOLMAS SEKTORI AUTISMIN KIRJON LAPSEN JA NUOREN PERHEEN TUKENA

Autismin kirjon lapsen ja nuoren perheeseen voi kohdistua ympäristöstä kielteisiä asenteita, siksi vammaisjärjestöjen tuki ja vertaistuki muiden vammaisperheiden kanssa lisäävät perheen voimavaroja. Sijaishoitopaikkoja tulisi tarjota säännöllisin väliajoin vammaiselle lapselle tai nuorelle, jotta voidaan turvata heidän huoltajiensa jakaminen. (Ivanoff ym. 2001, 235.) Virallisen sosiaali- ja terveysalan palvelujärjestelmän lisäksi palveluita tuottavat erilaiset vapaaehtoisjärjestöt eli kolmas sektori. Kolmas sektori on merkittävä palvelun tuottaja sosiaali- ja terveydenhuollossa, jonka avulla tuetaan vanhemmuutta sekä lapsen ja nuoren asemaa yhteiskunnassa. (Ivanoff ym. 2001, 235, 49.)

Vertaistuki on tuen antamista ja saamista. Näin voi vaihtaa kokemuksia ja vertailla niitä toisten samankaltaisessa elämän tilanteessa olevien perheiden ja henkilöiden kesken. Vertailemalla keskenään omaa ja toisen tilannetta voi omien voimavarojen löytyminen olla helpompaa ja näin vertaistuki antaa motivaatioita selviytyä elämässä eteenpäin. (Kukkurainen 2007.)

Vertaisperheinä toimivat Turkin ja Tauriainen perheet:

Osmo Turkki puh. 044 064 2704 osmo.turkki@gmail.com	Esa Tauriainen puh. 0400 171 625 Leena Tauriainen puh. 040 509 1916
Kristiina Turkki puh. 044 364 2704 kristiina.turkki@gmail.com	

Lisätietoja:

Saatavissa: http://www.autismiliitto.fi Etusivu > Liitto > <i>Vertaisperheet</i>

Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL)

Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL) edistää lasten ja lapsiperheiden asemaa ja oikeuksia sekä lapsimyönteisyyttä. Lisäksi MLL tukee vanhemmuutta ja tuottaa erilaisia lapsia, nuoria ja heidän perheitään tukevia palveluita, kuten neuvonta-, kuntoutus, tuki- ja kotipalveluita. Useilta paikkakunnilta löytyy MLL:n paikallisyhdistyksiä, jotka tarjoavat muun muassa lastenhoitoapua, perhekahvilatoimintaa, koululaisten iltapäiväkerhoja sekä erilaisia retkiä ja leirejä koko perheelle. (Ivanoff ym. 2001, 49.)

<p>MANNERHEIMIN LASTENSUOJELULIITTO (MLL), Pohjois-Savon piiri ry Kauppakatu 67, 70110 Kuopio puh. 050 587 4488</p> <p>PERHEKAHVILA ONNI JA ILONA tai PERHEEN TALO -yhteistyö puh. 040 743 1773</p>	<p>PERHEKAHVILA ONNI JA ILONA (Naistentalo), Vertaisryhmätoiminta Pohjolankatu 9, 74100 Iisalmi puh. 017 822 181</p> <p>Lastenhoitoavun tilaaminen puh. 017 262 5929 arkisin klo 8-13</p>
---	---

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry

Valtakunnallinen kansalaisjärjestö Kehitysvammaisten tukiliitto ry (Kvt ry) on perustettu vuonna 1961 ja sen tavoitteena on tarjota kehitysvammaisille ja heidän läheisilleen mahdollisimman hyvä elämä. Kvt ry edistää kehitysvammaisten ja heidän perheiden oikeuksia ja tasa-arvoa yhteiskunnassa. Kvt ry järjestää koulutusta kehitysvammaisille ja heidän läheisilleen sekä kehittää vapaaehtoistyötä ja vertaistoimintaa. Lisäksi Kvt ry neuvoo oikeusasioissa ja edistää kehitysvammaisten töihin pääsyä. (Kehitysvammaisten Tukiliitto ry 2011.)

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry/ Pohjois-Savon tukipiiri

<p>Iisalmen Kvt ry Puheenjohtaja Kaarina Korhonen Puh. 0400 172 763</p>	<p>Kiuruveden Kvt ry Puheenjohtaja Ahti Kilvensalmi Puh. 050 558 4702 Ryönäjoentie 4 A, 74700 Kiuruvesi</p>
---	---

Lisätietoja Kehitysvammaisten Tukiliiton toiminnasta:

<p>Kehitysvammaisten Tukiliitto ry http://www.kvtl.fi/</p>
--

Kehitysvammaisten Palvelusäätiö

Omaisjärjestötaustainen Kehitysvammaisten Palvelusäätiö (2010) tuottaa ja kehittää palveluita valtakunnallisesti. Säätiön tavoitteena on etsiä yksilöllisiä ratkaisuja ja palvelumalleja arjen tueksi erityistä tukea tarvitseville henkilöille ja heidän omaisilleen.

Lisätietoja perheen ja kehitysvammaisten tukipalveluista ja verkostotoiminnasta:

Alue Aune-projekti http://www.autismiliitto.fi/ Etusivu > Projektit > AUNE-projekti	Kehitysvammaisten Palvelusäätiö http://www.kvps.fi/
--	--

Autismi- ja Aspergerliitto ry

Autismi- ja Aspergerliitto ry (2010) on perustettu vuonna 1997, ja sen tarkoituksena on valvoa ja edistää autismin kirjon diagnoosin saaneiden ja heidän perheidensä tasa-arvoa ja oikeuksia yhteiskunnassa. Liitto pyrkii edistämään eri-ikäisten autismin kirjon diagnoosin saaneiden elämän laatua esimerkiksi kuntoutus-, koulutus- ja työllisyysmahdollisuuksia kehittämällä. Raha-automaattiyhdistys rahoittaa liiton toimintaa.

Autismi- ja Aspergerliitolta on saatavilla erilaisia palveluita, joita ovat mm. edunvalvonta, tiedotus, neuvonta ja konsultointi, kirjasto, koulutustoiminta, projektit ja kehittämistoiminta sekä sopeutumismuutoksen kehittämisen (Autismi- ja Aspergerliiton palvelut 2010).

Ylä-Savon Autismi ja Aspergeryhdistys ry

Puheenjohtaja: Osmo Turkki

puh. 044 064 2704

osmo.turkki@gmail.com

Valtakunnallinen vammaisneuvosto (VANE)

Valtakunnallinen vammaisneuvosto (VANE) toimii omais- ja vammaisjärjestöjen sekä viranomaisten yhteistyöelimenä, sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä. Vammaisneuvostoneuvosto edistää vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien toteutumista sekä on mukana yhteiskunnallisessa päätöksenteossa antamalla lausuntoja ja esityksiä vammaispoliittisia kysymyksiä koskien. (Vammaisneuvoston tarkoitus 2006.)

Iisalmessa on toiminut vuodesta 1989 lähtien vammaisneuvosto, joka toimii yhteistyössä kunnan ja sen alueen vammaisten henkilöiden, heidän omaistensa sekä vammaisjärjestöjen kanssa.

IISALMEN KUNNALLINEN VAMMAISNEUVOSTO:

Puheenjohtaja Marja Lipponen

Kuutolankatu 6 as 16, 74100 Iisalmi

puh. 044 373 7370

pk-37@pk-37.fi

LÄHTEET

Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista L 18.9.1987/759. Finlex. Lainsäädäntö [viitattu 5.1.2011]. Saatavissa:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870759>

Autismi- ja Aspergerliitto ry. 2010. Etusivu [viitattu 5.1.2011]. Saatavissa:

<http://www.autismiliitto.fi/>

Autismi- ja Aspergerliiton palvelut. 2010. Autismi- ja Aspergerliitto ry. Etusivu > Liitto > Palvelut [viitattu 5.1.2011]. Saatavissa:

<http://www.autismiliitto.fi/liitto/palvelut>

Autoverolaki L 29.12.1994/1482. 2010. Finlex. Lainsäädäntö [viitattu 7.12.2010]. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19941482>

Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa. 2007. *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet*. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus ja kehittämiskeskus Stakes. Oppaita 56. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

From, K., Jylhä, I., Lämsä A.-L., Murto, P. Niemistö, R. & Pirilä-Tarkiainen H. 2007. Koulupolulla kaikki tarvitsevat tukea. Teoksessa Ikonen, O. & Virtanen, P. (toim.). *Eriäinen oppija – yhteiseen kouluun*. Juva: WS Bookwell Oy, 25–49

Hyytiäinen, M., Kokko, L., Mäki, M., Pietiläinen, E. & Virtanen, P. 2009. *Vaikeavammaisten oppilaiden opetus. Esiopetuksesta peruskoulun päättymiseen*. Helsinki: Solver Palvelut Oy.

Ikonen, E.-R. & Julkunen, S. 2007. *Kehittyvä kotihoito*. Helsinki: Edita Oy.

Ivanoff, P., Kitinoja, H., Rahko, R., Risku, A. & Vuori, A. 2001. *Hoidatko minua? Lapsen, nuoren ja perheen hoitotyö*. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Kaski, M. (toim.), Manninen, A. & Pihko, H. 2009. *Kehitysvammaisuus*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Kehitysvammaisten palvelusäätiö. 2010. Etusivu [viitattu 5.1.2011]. Saatavissa: <http://www.kvps.fi/>

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry. 2011. Kehitysvammaisten Tukiliitto – hyvän elämän puolesta vuodesta 1961 [viitattu 14.3.2011.] Saatavissa: <http://www.kvtl.fi/fi/>

Kelan lapsiperhe-etuudet. 2009. *Kelan tilastollinen vuosikirja 2008*. Kansaneläkelaitos. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.

Kelan vammaisetuudet. 2009. *Kelan tilastollinen vuosikirja 2008*. Kansaneläkelaitos. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.

Kerola, K., Kujanpää, S. & Timonen, T. 2009. *Autismin kirjo ja kuntoutus*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kosonen, K. 2010. Yhdenvertaisuus ja syrjiminen. Teoksessa Nyman, A. & Westermarc, R. *Esteetön korkeakouluopiskelu*. [verkojulkaisu] Opetushallitus [viitattu 4.1.2011]. Saatavissa: http://www02.opi.fi/koulutusoppaat/Esteeton_opas.pdf

Kujanpää, S. & Norvapalo, P. 1998. *Ensietieto autismista*. Haukkarannankoulu, Autistien palvelukeskus. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Kukkurainen, M.-L. 2007. *Vertaistuki ja tukihenkilötoiminta*. Duodecim. Terveyskirjasto [viitattu 25.1.2011.] Saatavissa: http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=reu00322

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta L 23.6.1977/519. Finlex. Lainsäädäntö [viitattu 14.10.2010]. Saatavissa:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519>

[Laki potilaan asemasta ja oikeuksista L 17.8.1992/785. Finlex. Lainsäädäntö \[viitattu 14.3.2011.\] Saatavissa:](http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1992/19920785)

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1992/19920785>

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista L 22.9.2000/ 812. Finlex. Lainsäädäntö [viitattu 21.1.2011]. Saatavissa:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>

Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta L 2010/133. Kela. Lakipalvelu [viitattu 21.1.2011]. Saatavissa:

<http://www.edilex.fi/kela/fi/lainsaadanto/20100133>

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista L 3.4.1987/380. Finlex. Lainsäädäntö [viitattu 14.10.2010]. Saatavissa:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870380>

Numminen, H. & Sokka, L. 2009. *Lapsellani on oppimisvaikeuksia*. Juva: WS Bookwell Oy.

Palvelusuunnitelma. 2009. Vernerit – kehitysvamma-alan verkkopalvelu. Etusivu > Sosiaaliturva > Palvelusuunnitelma [viitattu 10.1.2011.] Saatavissa:

<http://verneri.net/yleis/sosiaaliturva/palvelusuunnitelma.html>

Siirtymävaiheet päivähoitoon, esiopetukseen ja kouluun 2009. *Autismin kirjon henkilöiden elämän siirtymävaiheet "aukes"*. Käsikirja työntekijöiden käyttöön. Pakkihanke. [verkkokirja]. Vaasa: Waasa Graphics Oy [viitattu 14.10.2010]. Saatavissa: http://www.eskoo.fi/documents/Valmis%20kirja.Ty%C3%B6ntekij%C3%A4lle_low.pdf

Sosiaali- ja Terveysministeriö. Sosiaali- ja terveydenhuollon lakisäätöiset palve-

lut. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2005:7. [verkkójulkaisu] Helsinki:

Yliopistopaino [viitattu 14.3.2011.] Saatavissa:

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3673.pdf&title=Sosiaali_ ja_ terveydenhuollon_lakisaateiset_palvelut_fi.pdf

Terveydenhuollon maksukatto. 2010. Sosiaali- ja terveysministeriö. Etusivu > Sosiaali- ja terveyspalvelut > Asiakasmaksut > Terveydenhuollon maksukatto [viitattu 11.10.2010.] Saatavissa:

http://www.stm.fi/sosiaali_ja_terveyspalvelut/asiakasmaksut/terveydenhuollon_maksukatto

Tieliikennelaki L 3.4.1981/267. Finlex. Lainsäädäntö [viitattu 20.1.2011]. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1981/19810267>

Vammaisen pysäköintilupa. 2010. Poliisi. Etusivu > Luvat > Vammaisen pysäköintilupa [viitattu 15.11.2010]. Saatavissa:

<http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/pages/37BC5B01825F85BBC2256BCA0036ACA3>

Vammaisneuvoston tarkoitus. 2010. Valtakunnallinen vammaisneuvosto. Etusivu [viitattu 5.1.2010]. Saatavissa:

<http://www.vane.to/kirjasto/samanlainenerilainen.html>

Vammaistuet ja -palvelut. 2010. Kansaneläkelaitos. Etusivu > Vammaistuet [viitattu 29.9.2010]. Saatavissa:

<http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/150801124859EH?OpenDocument>

